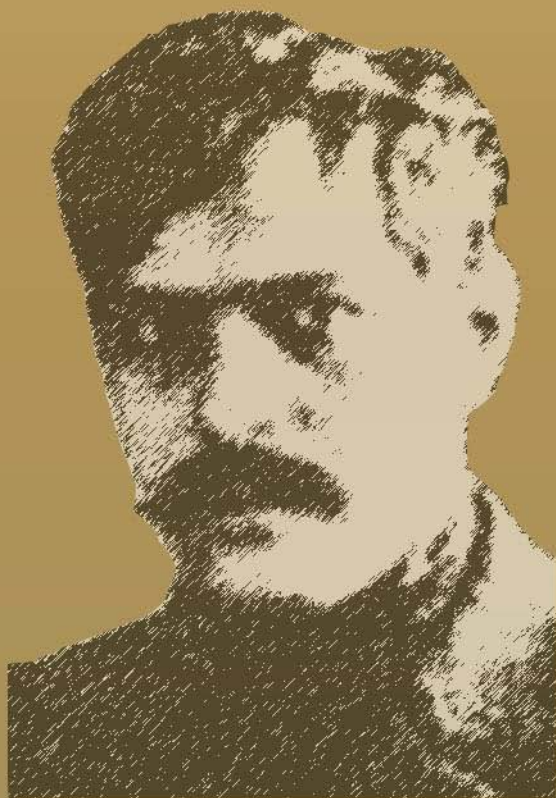

Bródy Sándor
Az asszonyi szépség

*Mercator
Stúdió*

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 134 3

Mercator Stúdió, 2005

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

BRÓDY SÁNDOR

AZ ASSZONYI SZÉPSÉG

*

**TÖBBFÉLE APRÓSÁGOK,
MELYEK A CZIMRE VONATKOZNAK**

TARTALOM

AZ ARCKÉP VALLOMÁSAI.	6
A NŐI HAJRÓL.	9
Már az ókorban.	10
A haj leszoríttatásáról.	11
A színek.	12
ELMÉLKEDÉSEK A NŐI RUHÁRÓL.	13
A férfiak szamársága.	14
Az egri leány.	15
A kalap és még valami.	17
A három Fejeő-leányok.	18
A Nap és más égi testek.	20
TANÍTÁS, LEÁNYOKNAK.	23
A.	24
B.	25
C.	26
D.	27
E.	28
F.	29
G.	30
H.	31
I.	32
A többi betűből.	33
A DADA.	34
A TANÍTÓNŐ.	38

KÉT KIS LEÁNY ÉS A HÉT MALAC.	42
A kertész.	43
A kert.	44
A malacok.	45
A két kis leány.	46
Nagy szerencsétlenség.	47
A mennyországban.	48
A kertész látogatása.	49
A KIRÁLYNÉ ARCKÉPE.	50
PARASZTASSZONY.	53
A LOVAGLÓ LEÁNY.	56
DON JUAN BÚCSUJA.	58
TAVASZI HULLÁMOK.	64
A CSUNYA FÉRFIAK VÁROSA.	66
TUZA ISTVÁNNÉ.	70
A FECSKE.	73
Az előzmények.	74
A körülmények.	75
Szerelem.	76
Hűség.	77
Egyéb kilátások.	78

Az arckép vallomásai.

Sok tanút állíthatok arra, hogy nem úgy indultam neki az irodalomnak, mint a ki szilárdul elhatározta, hogy ezen a téren lesz belőle valami. Egyrészt a nyilvánosság előtt nagyon későn kezdtem a dolgot, csaknem tizennyolc éves voltam már. Pedig az irodalomtörténetből meg a biográfiákból tudnivaló, hogy a kiből «lesz valami», nagyon is korán kezdik el a munkát és a maguk drámai költeményét tizenkét éves korukban megírták már és tizenöt évesen pályadíjat nyertek «egy púpos naplójegyzetei» című novellával (de tárgy és cím lehet más is).

Tizenhét éves koromban én még nem tudtam, mely pályán terem számomra babér. De hogy terem valahol, azt sejtettem, mint sejtí minden gyorsan növvő siheder, a ki szerzetes gimnáziumba járt, hol a declinációval egyidőben ojtják be szívébe a dicsvágyat is. Természetesen, antik minták után és olyan módra, hogy az érettségi előtt azért két percent sem megy el színésznek. De én bizonytal az egy százalék között lettem volna, ha Rosciuson túl nem izgat még jobban: Skopas, Praxiteles, Agisander, Polidoros, Athenidoros és a többi. Szobrász akartam lenni sokféle okból. Először is azért, mert a gimnázium terasza tele volt szentek kőszobraival, melyeknek a kifaragása nagy és szép munkának tetszett nekem; és a városban is találkoztam fehér kőemberekkel, apostolokkal és martirokkal, a kik mosolyogtak, intettek, híttak, éltek.

Az egri hegyekben valami puha kőre találtunk, amiből tollkessel is lehetett figurákat faragni. Mi sem akadályozhatott hát meg abban, hogy képfaragó legyek. A versírás azonban kerülgetett mégis, de nem nagy erővel, hiszen kötelesség, pensum is volt egyszermind. Sokkal több baj volt a piktori hajlamokkal. Ezeket izgatta az egész város, melynél festőibbet nem látott még aquarelled dolgozó ifjú ember. Völgyben fekszik, telisedtele nagyon korán nyiló gyümölcsfával. Körülveszi a várost hegy, domb, olyan színű, mint az aranyos gyík háta. Messziről kék hegyeket szel derékon a felhő (pompásan lehet megcsinálni kezdő embernek, vízfestékekkel).

Maga a város is csupa kész festmény. Omladékok, porló kőfalak az élő utcák mentén. A sárga homokkővet át meg átöleli mindenféle folyondár; lila és piros bársonyszájú virágok csókolják a törmeléket, földik el a gyíkok palotáinak apró kapuit, mint mind-megannyi portier...

A hegyes kövű utcákon lassan, óvatosan járnak az emberek. És nagyon kevesen. Most jön egy fehér pap. A haja is ezüstsínű. A kezében márványfogantyús fekete bot. Az a kevés élet, melyet diákok vidámsága vert föl az elhagyatott utcán: kihal egyszeriben, amint megjelenik a fehér alak. Hang nincs itt, annál több szín. Egy nagy csoport fekete kispap jön, komoran, nesztelenül, mint valami felleg. Két egyformán piros ruhás, vörös kontyú puttonos asszony rikít végig hirtelen. Papucsuk kattogása idehallatszik a tulsó szélről; valami vidám, pincéből jövő vincellér legény füttyülése egyszerre kínos föltűnést okoz...

Jó szerencse, hogy még a felső osztályok előtt elkerültem ebből a városból, mert ma biztosan rajztanár lennék Gyöngyösön vagy Rimaszombatban. Tizenhétéves koromban még ettől sem riadtam volna meg.

Igazából nem tudtam, hol terem nékem az a növény, melyhez minden gyorsan serdülő fiatal ember tartja a jussát. Szobrot faragtam és képet festettem, betanultam a híres hős szerelmes szerepeket, sőt Otellót – egy sárga kávé abroszban – műkedvelőkkel el is játszottam. (A ki nem tette, az vessen rám követ.) Novellákat cselekedtem és regényterveket koholtam.

És mindezek csak mellékfoglalkozásul szolgáltak. Főfoglalkozásul az irnokságot uzováltam, ami abban az alföldi városban, ahová később elkerültem, korántsem olyan foglalkozás, mely részvétet érdemelne. Az idősebb irnokok ott házas emberek, dísnót hizlálnak, vásárok alkalmával úri emberekkel kártyáznak és mert kevés nadrágos ember egzisztál az egész városban: az aljegyzők és más egyéb kitűnőségek te s tu vannak velők. Ez szól az ügyvédi irnokokra is, kiknek a helyzete mégsem olyan jó, mint a megyei, törvényszéki és városi irnokoké. Ez utóbbiak közül egy – jól emlékszem – fogatot is tartott, míg a polgármester a szeméremre hivatkozva, meg nem tiltotta neki.

Jó világ volt ott, áldott város az. A házak kicsik, laposak, az utcán kevés az árnyék. Izzó melegség van nyáron, a kvarc-szemek szinte megolvadnak a levegőben. A heti és országos vásárok alkalmával pedig valóságos napfogyatkozás: az aranyos porfellegekben nem látják egymást a szekeresek és egymásnak hajtanak. A többi polgári napon rendesen folyik a közlekedés, mely a nagy forróságok miatta méla egy kissé. Az úri emberek nemigen járkálnak az utcákon, és ezek között épp az előkelőbbek kihaltak egészen. Hogy mégis van itt élet, csak a zsalluk mögül kicsillogó női szemek jelentik.

Óh áldott vidéki szokás! Óh ti begoniák, fuxiák és muskátlik közül kiragyogó, kedvesen kíváncsi és elbágyadtan is mámoros asszonyszemek! A míg kartársaim és az egész férfirend sörözött a különféle kaszinókban és különböző nevű csarnokokban, vagy munkálkodott, avagy aludt: a legforróbb nyári délutánokon engem a bennem élő sokféle művészi hajlandóság mindegyre e néptelen utcákba vezetett. Néztem az utca csendjén elmélázó szempárokat, a melyekhez tartozandó arcocskákat árnyékba boríták a nyíló virágok, elhomályosíták a zsalluk ostoba redőnyei...

Egyszer-egyszer láttam, mint tűnik elő a homályból barna leányfej, mint támasztja föl a zsallut egy kicsiny kéz. A mikor a nap leghevesebben tűz le, a mikor alszik a mama és az egész város. A zongorák máskor eleven hadai most bágyadtan pihennek; mindössze egy-két bespalettázott ablakon át hallatszík némi ellankadt skála...

Kedves és szép város volt; de nem, arra igazán nem alkalmas, hogy képzőművészeti hajlamokat neveljen, vagy ébren tartson. Még a társadalmat reformáló tervekről is lemond itt a fiatal ember, ellenben meg akar házasodni a katonasor előtt, havi harminc forint irnoki jövedelemre.

Tizennyolc éves voltam akkor; pár esztendővel előbb Budapesten éltem, meglehetősen elhagyatva. És a boldog város, szinte elerjesztő jólétében minduntalan a nagyváros szegénysége járt az eszemben. Ott, hol még a temetési vállalkozók sem nyilttereznek egymás ellen, – minduntalan az a hely foglalkoztatott, hol talán még a halottak is tülekednek egymással. S a városkában, hol a legnagyobb izga-

lom a cigánybanda és primása közt való meghasonlás: a nagyváros rejtve maradó, vagy muzsikaszóba, zajba fúló drámáit láttam folyton.

Tizennyolc éves voltam, már találkoztam azzal a lánnyal, kiért az ember nagy dolgokat akar cselekedni, – hát megirtam kis kötetemet a budapesti «Nyomor»-ról. De vajjon lehetett-e meg nem írnom, a mikor ő akarta, hogy tegyek valamit, teszem föl, irjak egy könyvet?

A ki rákapatott a könyvírásra, az én hölgyem hűtlen lett hozzám, férjhez ment máshoz. Most már nem az ő nevéhez írom a könyveket, mint az elsőt.

Azóta több múzsa is vállalkozott, hogy embert csinál belőlem. Iratták velem a könyveket, mindig csak asszony iratta. De egyidőben csak egy, legfőljebb kettő.

Most ezt, már valamennyi. Asszonyi szépség, klasszikus és újkori Vénuszok testi alakja, benső bája: ime, ti parancsoltok velem, mind, mind.

Csakhogy a márványfejek és drága kő-kámeák, a tökéletes női szépség min-táit amíg írnám: halkan mind csak arra az egyre, a szélesajkúra, a kicsinyre, az elsőre gondolok.

Nyugodtan gondolok reá. Azt se mondhatnám, hogy egészen világosan látom. Az utolsó időben nem tud már határozott alakot öltetni és tömzsi kis silhouetteje egyszerre csak megnyúl, oly magas és karcsú lesz, mint amaz egy asszony, a ki minden becsületes és érzékeny férfiember életében szerepet játszik. Az elérhetetlen, a megközelíthetetlen, a kire roppant távolságból titkon gondolunk és rette-günk ha magát e gondolatot is megtudná valaki!

Óh, asszonyi szépség szent kultusza, Vénusz, a ki önmagadért vagy: mélysé- ges hálával gondolok reád és töprengek azon, hogy hajh milyen nehéz eldönteni: melyik szerelem a boldogabb: az első-e, a mely betelt, vagy az utolsó, a mely örökre vágy marad?

Amíg élek, ezt nem szeretném eldönteni. Csak azután. Azután?

Kellemetlen elgondolni, hogy eljön az idő, a mikor nem látom őket. Szemfedő az arcomon... Baj, baj, de ha majd meg kell lenni, a kik rólam azután gondoskodni hivatottak, legyenek szivesek szememre borítani egy könnyű ezervirágos karton szoknyácskát, vagy egy lenge csipke fisüt, de igazi csipkét;

...talán elküldik azok, a kikre most gondolok.

A női hajról.

Már az ókorban.

Tarantóban, egy vasárnap délután láttam a legtökéletesebb női-frizurákat. Valamennyi halászleány í la gręc volt fésűlködve, a milói és medici Vénusz modora szerint, egészen úgy, mint ahogy a görög szobrok szoktak, a kik szintén viseltek némi frou-frou-t. A tarantói lányok némelyike nem tisztelte eléggé a hagyományt, a copfja elől és hajának lágy hajlásai nagyobbak voltak a klasszikus mértéknél, ettől eltekintve azonban, a sok-sok olasz lány mind egyféleképpen fésűlködött. Sőt a hajuk színe is csaknem egy: fekete, selymes, fehér fényű. Akadt egy-egy olyan is, a melynek kék a zománca, sőt olyan is, a mely már sötétbarna, mégis vörös fénye van.

Ugye jól megnéztem őket? Meg bizony. Pedig még nem gondoltam a vegyesekre amiket irandani fogok róluk egykoron. Meghatva, elszédülve, elérékenyülve néztem a szó nemes értelmében legszebb fésűlt leányokat. Íme, Hellasz leányai! Egy pár ezer esztendő mult el és hajuk szála se változott, a fejek tökéletes stílusához nem merészelt nyúlni a mindent megváltoztató izetlen reformer idő! Minden megváltozott, a görög lányok olaszul fecsegnek, csak kettő maradt változatlan: az örök igazság és az örök szép hajviselet.

A tarantói szőlőkben – datolya, pálma, ott a cseresznyefa – a míg a lányok között sétálgattam, megállítottam egyet, a ki magában volt és így szóltam hozzá!

– Zóé mú zász agapo!

Nevetett. A haja is úgy állt, mintha nevetne, nem nézett rám, hanem belemerült tekintetével a levegőbe, a görög szavak, mintha ismerősen zengettek volna kis füleiben... Mintha hallotta volna ezeket a szavakat valamikor, kétezer évvel ezelőtt.

A haj leszoríttatásáról.

Sok bűnben sínylődik a női világ. Mindezek között azonban a legnagyobbat akkor vétkezi, ha leszorítja a haját. Az ókorban ezt nem tették sohasem, a szobor lányok közül egynek is eszébe nem jutott.

A magyar parasztlányok divatja ez, de sok úrnőre és úri kisasszonyra is átragadt. Be sokszor mérgelődtem ezen, leveles búcsúkon, ivókban, paraszt lakodalmakon, de elit bálokon is. Az államnak egy népszerű füzetet kellene erről iratnia és azt különösen a magyar vidékeken terjesztenie. És vannak helyek, ahol nemcsak leszorítják, lesimítják, de laposra le is kenik a hajfonatokat. Tudok például egy falut, úgy hívják hogy Kömlő, a parasztlányok ott tizenhat éves korukban olyanok, mint Mária Terézia. Magasak, majesztétikusak. Azt hiszem kún eredetűek és bizonyosan ezeknek az ősanynjaiért kárhoztak el István és László királyaink. Csúnya lányt nem lehet köztük találni, ha akadna, azt az anyja agyonfésüli kicsiny korában. A kömlői hölgyek csak akkor szépek mégis, ha kendő van a fejükön. Anélkül: a fejük suta, a hajuk, mintha csak rá volna festve a koponyájukra, jó, olajos festékkel. A szalagok mit sem használnak és ront, határozottan még ront, hogy a kontyuk olyan finoman van befonva, mint a kosár. Mint minden bűnre, erre is van mentség. Vannak csitri, erőszakos, akaratos, száraz és törékeny hajak. Ezekkel csak mindenféle ravaszsággal és mesterkedéssel lehet elbánni. De el lehet, még ezekkel is el lehet. Esetleg le kell nyírni fiúsrá, de a lehető legritkább esetben, meggondolva, sohasem szeszélyből, haragból, különcködésből. Hála a kultusznak, a mely bennem immár öntudatosan is él, én megmentettem már valakit ilyen rövidre nyírt frizurától, a mely a férfiakat a házasság intézménye ellen lázítja. A kis kócos haju rokonnak – persze hogy rokon volt – Psyche-hajviseletet ajánlottam. Megpróbálta, megcsinálta és harmadnapra férjhez ment.

No, ha nem is harmadnapra tán.

A színek.

Festőkkel szoktam beszélgetni erről a témáról. Ők most bele vannak bolondulva a vörösbe. Én még régebben és erősebben, de azért vitatkoztam velük, hogy kicsaljam tőlük a titkaikat és tudományukat – az önök számára.

– Urak és fiúk! Mi az oka annak, hogy a vörös haj oly ünnepelet és divatos lett, hogy szép gesztenyebarnák nem átallják a fejüket égő színre megfesteni?

Felelt az egyik:

– Nem a vörös haj a fő, hanem a vöröshajú nő. Egy ilyenben tíz asszony van, tíznek a szenvedélye, férfiégető tüze. A mai férfi pedig erre törekszik: megégni asszonymak általa. A vörös asszony a Szfinx, a kit ismerünk.

Szólt a másik:

– Bolond vagy atyámfia! Épp ellenkezőleg, a vörös haj olyanná teszi a nőt, hogy nem is ember, inkább valami virág, egy kifejlődött délszaki növény, mimoza pudika, mely nem csak enni, de ölelni is tud. A kedves, jó, bájos nőembereket únjuk már, divatosan öltözködő villik, eleven virágok kellene! – A harmadik szólt:

– Ne hallgass rájuk; fő a valeur! – Az a kérdés – először is – milyen az a vörös? Az égő színű szép, az ércszínű szép, az aranyba játszó szép, a barnás és sárgás nem az. A földolog pedig ama tapasztalati igazság, hogy a vörös hölgyeknek gyönyörű vakító vagy rózsás bőrük van. Tudta ezt Tizian, Makart, az utóbbi ahogy végkép megtudta, a kandiságáért szépen meg is halt.

Negyedik is beszélt, ötödik is, szónokoltunk össze-vissza, de megállapodni nem tudtunk. Kénytelen voltam átterelni a beszélgetést a többi színre.

Szívesen konstatom, hogy a barna Magyarországon még mindig a szőke haj a legnépszerűbb. Nem a kanári-színű, a fű, vagy kenderszerű, amellyel fehér szempilla és vörös szem jár, hanem a hamvas, a meleg fényű. Jó, ha minél nagyobb és igen lényegesek, hogy apró pihék járuljanak a tömött fonatokhoz... A pihék a tarkón! Ebbe már sok férfi bolondult bele.

Szerencsére a szolid gesztenye-barnának és a komoly feketének általános a becsülete továbbra is. A különös, az egyéni átmeneteket pedig minden becsületes ember igen tiszteli.

A zöld haj azonban nem kedvelt. Nem csak az a zöld, mely egykor barna volt, majd vörösre átfestetett, majd zöldre vált; ha nem legfőképpen az az iszap-színű, mely hideg, ásvány-zöldbe játszik. A kinek ilyen haja van, rendszerint hideg, ásványból van a szíve is és a férfit nem nézi egyébnek, mint komikus képű tevének, a kinek hátán kényelmes megülni és menni előre az élet sivatag útjain.

Elmélkedések a női ruháról.

A férfiak szamársága.

Ősz a fejem, de nem az évektől. Talán az asszonyi ruhákról való bölcsekedés fehéritette meg hajamat halántékaim fölött. Mondják, vagyunk ilyenek, sőt némelyek a hasonló filozofémába bele is kopaszodnak. Él egy társam, a kinek délceg alakján büszkén ül fiatal feje, haja pedig hófehér. A hölgyek a színházakban bámulva és egyszersmind rokonszenvvel nézik őt, mert bizonyára érzik, hogy nem földöncsúszó földi gondokért és nem fizikai, vagy lelki szenvedések miatt, hanem elméje erejét meghaladó bölcsekedésekért, gyöngéd titkokba való sűrű beavatkozásáért érte őt el a kora megőszülés végzete. Elnézést és szánalmat hát az én szegény fejemnek is, óh Hera, hogy oly dolgokba avatkozom, amikhez nincs jogom és amikben csak meggyőződésemmel erős, de a tudásom vajmi gyarló! Engesztelésül és vigasztalásnak mindjárt beszélek a férfiak szamárságáról.

Valamint az asszonyok maguk, oly rejtelem előttünk a ruháik is. Tetszik nekünk egy leány, pedig a ruhája szép. Nem tetszik nekünk egy asszony, pedig ő maga gyönyörű és csak a ruhája rossz. Keressétek azért a harmóniát és kerüljétek a szerénységet! De legmesésebben tudatlan vak és értelmetlen asszonyruhák tekintetében a kora ifjúság.

Egy fekete alapú, piros pettyes és milflőr kartonruhára emlékszem még, ezek voltak az én szememben az első női öltözet. Mily külön varázsa volt ez egyszerű, talán el is szabott derekának, fodros szoknyáknak, a melyek közül az első még csak bokáig ért. Ma is eszembe jut a külön illatuk, a kartonnak olajos, kedves szaga. És nem láthatok azóta se piros pettyes vagy milflőr ruhát, hogy részint bánatos, részint forró meghatottság ne vegyen rajtam erőt. Pedig amint mondtam, megöregedtem és sokat tudok, amiről akkor nem is volt sejtelmem is. Én, én! De voltak nálam sokkal okosabb és vásottabb fiúk, a kik velem együtt mind a ruha ráncaiból akarták kitalálni és eltalálni a nő anatómiáját.

Butaság aranykora! Oly szívesen időzöm nálad, visszasírván az időt, a mikor a világot betölti piros homály, vége nincsen semminek, azt látjuk, amit akarunk és nem azt, ami van, s nem annyit szeretünk, a mennyit lehet, hanem még többet valamivel. Kor, melyben elandalodunk egy kis kék ruhától és megbódulunk egy nagy s nehéz vörös öltözettől: üdvözöl az, a kinek elmúltál, ama nagyszámú érett férfiak nevében is, a kikre nézve az asszonyi ruhák tekintetében örökké való vagy és változatlanok a te drága bolond illuzióid.

A férfi társadalom, a melynek minden tagja szereti adni az orvost: szidja a fűzöt, pedig azt sem tudja, hogy ez a roppant fontosságú öltözetdarab mit jelent. Ne is tudják meg általában soha; én nem mondom meg, részint mert nincs jogom erről itt beszélni, részint mert magam se tudom. Csak sejtelmeim vannak róla, sejtések, a melyek középpontjában a halcsontos páncél, mint az asszonyok szenvedéseinek egy különös emblémája jelenik meg... Mennyit is nem martírkodnak értünk, mennyi gondjukba és gyötrelmükbe kerül nekik a mi illuziónk!

Az egri leány.

A férfiak rosszasaága következnek most, de hagyom az ős témát és sietek az egri leányhoz.

Olyan az egri leány, mint a legszínesebb, a legtarkább, legkinyíltabb tulipán. A parasztleányt gondolom, a ki egyszerre húsz szoknyát vesz föl, keményítettet, vasaltat, pirosat s lilát, törökös dessínűt. Oly szélesek, úgy suhognak végig az utcán, oly gögösek mint a páva.

Regina Panni, Regina Panni! Emlékszem egy halvány, karcsú parasztleányra, a kit így hívtak és a mikor vasárnap – rozmaringgal a kezében – végigment az utcán, mindenki mondta, az urak és az úrnők is: itt megy Regina Panni, a szép száz szoknyájában. Annyi nem volt, de csaknem annyi, mert tehette. A gyengéd és sugár leány csak úgy roskadozott szásrétű ruházatának terhe alatt, a mely nem szolgált egyéb, minthogy formáit elleplezze. Nem tudom, mi történt vele, de szegényke talán nem is él már, talán belehalt e természetellenes törekvésbe, a melynek az én szememben ő a típusa. Hadd ejtek egy könnyet az egri leányért, amivel egyszersmind, remélem, bebizonyítottak veszik, hogy az asszonyi ruha igen-igen eltér céljától és feladataitól – az esztézisről nem is szólva – ha a női formák, az asszony alakjának a tökéletes eltitkolására adja magát. Nem szabad, nem szabad! diszkrétén titkolni kell, de elhazudni, merőben mást állítani – soha.

Látom a görög hölgyeket, azok voltak mégis a legszebbek, mióta világ a világ és azok úgy cselekedtek, mint ahogy fent előírva van. Ők diszkrétén tudtak titkolózni. Jöjjenek velem, lessük meg titkaikat.

Lábaik színes sarukba fűzve. A szandálok sarok nélkül valók, mindig kivágottak. (Harisnyát akkor még nem kötöttek, ezt a részletet talán hagyjuk is el.) Fehér gyapjúból készült hosszú – ujjas vagy ujjatlan – egy darabból való ruha födi egész testüket. Ez az egy khiton, mindjárt ez az egy khiton és azután csaknem semmi más. – Jó idő volt mindig Görögországban, bár nálunk volna olyan jó idő! – Az egyetlen ruha azonban sok mindenre jó volt, gyönyörű, természetes, keskeny ráncok teltek abból, sőt tunika is, mert felhúzában a hősínű szövetet és derékon övvel összeszorítatván, csaknem térdig leeresztették. Egyetlen varrás volt az egész öltözetben, oldalt. Ha fáztak az asszonyok, egy nagy fehér, vagy színes kendőt borítottak magukra, az ezer redőjű, de lenge himationt, a mely hol sleppelt utánuk, hol meg csak a nyakuk köré volt fonva, lengetve, hanyagul odadobva mint egy boá...

Hogy kinevették volna az én szép egri lányomat, a ki nem csak Egerben lakik, ha vagy egyszer Athén utcáin megjelenik, vasárnap délelőtt!

Nagyon szépek voltak, nagyon egyszerűk lehettek, azért rendkívül nagy szeretetben és ritka nagy tiszteletben állottak az akkori férfiak előtt. Mind férjhez ment, mind, csak az nem, a ki egyáltalán nem akart.

Az egyszerűség! Rég mondom én azt, hogy ez a fő. Csak a férfiak tudnák azt, hogy mi az egyszerű. Egy kivágott, fehér, nehéz selyemruha nekik már nem egy-

szerű! Pedig mi van ennél egyszerűbb és természetesebb? A színtelen ruha, a melyből egyetlen díszítő szín kirikít: az a nem egyszerű és ha tízféle szín van együtt, de harmóniában: az megint egyszerű. Nincs pompa és nincs egyszerűség, csak az nem szabad, hogy nádszál kisasszony georginának öltözzék és liliomnak a tubarózsa!

Egyszerű! Mérges vagyok e szóra! Mily fontoskodó hazug szavakat találunk mi, férfiak, magunknak. Emlékszem egy úrra, a ki egy tisztos házba estefelé véletlenül bement. Fogadták, a házikisasszony nem öltözködött át, úgy fogadta. Nem akart az nap sehova menni, nem várt senkit. Egy sima derék és egy harangszoknya volt rajta. Május vége felé járt, gyönyörű meleg idő, a kisasszony egészen könnyen öltözködhetett.

– Óh, mily egyszerű, óh, mily szolid, házias! mondta az egyszeri úr. Mert az úrhölgynek igen jó alakja volt. Aztán nemsokára elvette, el bizony.

A kalap és még valami.

Nyilatkozni akarok a női kalapok ellen. Lehet, hogy csalódom, de szentül hiszem: nincs annyi jogosultsága a kalapnak, mint a mennyit arrogál. Ritka arc az, a melyhez jól áll és igen sok gyönyörű fő van olyan, a melynek határozottan árt. A kalap általában valami nem természetes és igen-igen ritkán tud összeformni az egész alakkal. Minek a kalap, a mikor csipkekendő van? Vannak kalapok, vagy helyesebben voltak, a pamela, a Rembrandt, a bolero, a toquenának némely változatai, de... Ezek részletes és oly nehéz kérdések, hogy itt csak érintem ezeket, hogy egy jövő alkalommal fölvegyem ellenük a komoly és elkeseredett harcot. Most pedig, mielőtt rátérnék az általános rész befejezéséhez, hadd teszek eleget a családias érzésnek, a szükséges és hasznos jó erkölcs követelményeinek.

Nem akar az a jó és szelid ember, a ki ez alkalmi elmélkedéseket elmélkedi, semmi rosszat, inkább óva int mindenkit a haszontalan cifrázkodástól, pazar költekezéstől, a ruhákkal való hívságos tetszélgéstől. Óh, bár volna szavam erős és sirámos, mint a Jeremiásé, hogy világszerte el tudnám panaszkodni a női ruha mai rettentő kultuszát. Óh, mily más volt a régi világ...

Van egy kedves, kedves öreg asszony ismerősöm. Nyolcvan esztendő, de a milyen szinte áttetsző fehér, gyengéd, olyan erős és épp még, hála a jó istennek! Most örvend az első dédunokájának és most intrigál, hogy két lányunokája ahhoz menjen férjhez, a kit szeret. Szelíd, csendes, mosolygós öreg asszony, a ki esti hétkor lefekszik és hajnali három órakor már felébred. Meggyújtja a gyertyát, felöltözik, olvasna, de sohse talál jó szemüveget. Elüldögél magában csendesen, hogy senkit ne zavarjon.

Egyszer, álmatlan, téli hajnalon mellé ültem.

– Beszélj nekem anyus, amire szépre, érdekesre egész életedből emlékezel!

Végigsimította a reszkető kezével homlokának ráncait és mosolyogva szólt:

– Ezelőtt hatvannégy esztendővel, csak hatvannégy esztendővel, volt egy ruhám, fehér batiszt, kék pettyekkel, de egészen kicsi pettyekkel, sűrűn behintve...

A három Fejeő-leányok.

Cukrászból és katonából – legfeljebb még kocsisból – álljon a világ: így végezik ezt el a fiúgyerekek. A mennyire visszatudok emlékezni, én nem akartam sem cukrász, sem katona, sőt még kocsis se lenni. Legjobban vonzott két élethivatás: a nőszabóé és a költőé.

Azért volt ez, mert egy házban laktam – kisfiú koromban – a három Fejeő-lánnyal. Mindig batisztban járt mind a három, az egyik színesben: ez volt a legöregebb, a másik fekete alapúban, ez volt a legvidámabb és legkövérebb, a legkisebbik télen-nyáron tiszta fehér ruhát viselt. Piskótatésztákat ettek mindig, savóval leöntött könnyű tésztákat és nem húst, mert gyengék valának. A három lánynak anyja nem élt már, csak apja, a ki mindig pipázott, más egyebet sohasem csinált, de a pipa nehéz volt, munka lehetett belőle szívni. A lányok varrtak másoknak, de csak a legjobb családoknak, de csupán – azért nem kivétel nélkül – báli ruhát. Hozzájuk nekem szabad bejárásom volt öttől nyolc éves koromig. Némely napokon, az ismeretség kezdetén, magam is szoknyában jelentem meg. Emlékszem fehér pikés kis viganókra és egy kissé szégyenlem is magam. Valamivel bölcsebb voltam akkor, teljesen kihasználtam korom előnyeit, ha szabtak a lányok, ha próbáltak a kisasszonyok, ha a gombostű a szoknyák alá, a földre esett: nekem mindig szép szerep jutott. Az ollót – a mely mindig elvész – kerestem és megtaláltam, a hölgyeket felszólításra és felszólítás nélkül versezettekkel mulattattam, a míg a három leány tűzködté rajtuk a rózsá-tarlatán, a fehér moll és a kék tüll ruhát.

Tarlatán, tarlatán, taarlataán!

Ez a név ki nem megy a fejemből soha. Sirok – komoran, hang nélkül, könny nélkül, magamban – hogy a takácsok már nem szövik, bálókban már nem viselik. Az én három lányom is igen szerette: az idős, a ki férjhez ment, a mulató, a ki meghalt, a legfiatalabb, a ki apáca lett. (Ő díszítette a ruhákat, ő volt az, a ki családostul szerelmes volt, anélkül, hogy férfit ismert volna valaha.)

Ebben az időben vésődtek be lelkembe azok a kevés igazságok, a melyek elkísérendenek a sírig. A középső Fejeő-leány jelentette ki ez igazakat, a melyek az ő rég elmúlott kedves alhangján most lemuzsikálnak lelkemben:

– A báli ruha olyan legyen, mint a hab, mint a felhő... Az a jó, ha egy-egy kis virág, arany petty, ezüst szikra itt-ott beeste.

– Nagysádnak – megbocsásson – ruhát mi nem csinálhatunk, a bálozó leány nem papagály...

– Kivágni, igen kívágni, a vállakat akármeddig kívágni, fiatal lánynak is, de a mellel vigyázni kell. A teinte nem határoz, csak a csont ne lássék, ne legyen beesett... Meztelenül hagyni a kart csak asszonynak való, az egész városban csak egy lányt ismerek, a kinek szép karja van, de az bálba nem jár.

Az én leányaim nagyúri hölgyek voltak valaha és nekik nem imponált a párisi szabó tíz kézen és próbírmamzelen át honunkba került modellje. Szabadkézből

dolgoztak és a kis gömböc Andornaki Annát ha felöltöztették, majd hogy el nem szállt az, olyan könnyű és graciózus lett.

...Tegnap, hogy vén fejem fényes bálba vittem: a Fejeő-lányokra emlékezém. Óh, be hiányzik itt Budapesten egy pár tönkrement nagyúri kisasszony.

A Nap és más égi testek.

Legyen a lady patronesse olyan, mint egy igazi királyné koronázáskor... Legyen olyan brokát, vagy nagy síma virágú selyemruhája, a melynek rőfje legalább egy louisdor. Uszálya az emelvényről hullámozzék le a pádimentumra, messze, messze... És leányuk, ha van, öltön színes selyemruhát, ha lehet új vöröset, filigrán aranyékszerrel az egész mellen... De vajh, helyén van-e az eszem, hogy divatot akarok csinálni azoknak, a kik a divatot csinálják. Mit bánom én, hogy mi legyen, a mikor látom, hogy mi van. Láttam egy sárga, egy egészen sárga báli ruhát, szőke leány viselte; szőke leány sárgában! Selyemtafotából készült az egész öltözet, könnyű, nem hosszú, magából díszítve. Miként ha sárga viola szirmából volna összeszöve az egész. A sárga ruhás szőke leány kezdetben kápráztatta a szemeket, bosszantotta a mamákat:

– Itt megy a Nap leánya!

– Nem, ez a Hold, a mikor teli!

– Sárga, nagysád, egyszerűen sárga, hogy szabad egy fiatal leánynak sárga színt öltenie.

Óh, leányok – én pedig azt mondom – álmoskönyv, előítéletek és példabeszédek bölcsessége szerint ne öltözködjetek és fogadjátok be kegyelmesen szíveitekbe a sárga színt. Nincsen oly asszony, a kinek ez – valamely változatában – jól ne álljon, pompásabb a pirosnál is, csakhogy szelídebb. A már beteg szívű férfiakra pedig jótékonyan hat és az egészségeseket beteggé teszi! Óh, asszonyok, kultiváljátok a sárga selymeket minden nuanceaiban, bálokon, estélyeken, minden nagyobb alkalmakon, mert nincs szín és ruha alkalmasabb ünnepivé, ékessé, meséssé, azaz széppé és józantalanná tenni ezt a világot, a mely köznapi, szürke, formátlan, józan, sőt rideg általában. Meg kell lopni az égi testek színeit – a férfiakat nem szükség okvetlen tönkre tenni anyagilag. Olcsón dolgoznak – és sikerrel is – a mai Prometheusok, a gyáarak ifjú vegyészei. Használjátok föl fantáziájukat és tudományukat!

Illúziót, minél változatosabb, több illúziót! Kerestem az idei bálokon egy fekete ruhát, fiatal leányon, a ki nem gyászol, hanem inkább kivirít a sötét szövetből. Rafinált férfiak gyengéje boldog és üde lányon a fekete ruha. De hol az a bátor lány, a ki ezt bálba föl merje venni, pedig mily szép volna fekete batiszt, fekete csipkéekkel, sötét piros rózsákkal teletüzködve, vagy két-három fürt fehér orgonával!

Itten vigyázzunk. Elmélkedéseim rossz irányba térnek. Reformeszméimet nem tudom elnyomni többé, ne hajtsanak rám, de hallgassanak meg, miféle álmokat szövök, ha fekszem álmatlanul valamely nagy elite-bál vagy bizalmas jour után.

A gyertya leégett, a hajnal fehérlik és tanácsokat oszt, segít az álmokat szőni a középső Fejeő leány.

Vénusz toiletteje.

Félénken, halkán beszéljünk most a pongyoláról. Egy festő barátomat megkértem, öltöztetné föl nekem a milói Vénuszt. A festő mondta: «nem lehet, nem szabad, bűn lenne!» De mert nagyon kértem, megtette mégis. Szereztünk egy képet a milói istenasszonyról, arra oszt a piktor ráfestett egy direktoár-korabeli pongyolát. Valóságos babaruhát egészen rövid derekút, roppant hosszú alját, csak a színe volt fölötte asszonyos; olyan vörös, mint az ég, a mikor haragos, valami kicsinyt sárgába hajló, mondják, egy halálos, nagy méreg adja meg a szövetnek ezt a színt.

Vénusznak igen jól állott a ruha, új lett a szemünkben, egy egészen újkori asszony. Alakjának klasszikus méretei, ódon öltözete még modernebbé tették. Szégyen, nem szégyen udvarolni kezdtünk neki. De éjjel volt, egyedül ültünk a műteremben, sok-sok teák után. Odakint, a szerenata után, muzsikások mentek hazafelé, ám a tengeren, apró tengeri bárkán, evezőjük lágy ritmusra hangzott végig a Schiavonén. (Mert nem Pesten volt ez az éjjel.)

Szólott a festő:

- Asszonyság, nincs szívem önnek cipőt pingálni.
- Legalább egy sor gyöngyöt a nyakába!
- Jó. De milyent? Igazit-e vagy üvegből valót?
- Igazit. Uriasszony lehetett az, a ki ennek az istennőnek élő mintája volt, a borában több – megtört – igaz gyöngyöt megivott az, mint a mennyit most egy királyné visel koronázási ünnepélyeken.
- Vajon ki lehetett?
- Mi közöd hozzá, imádd!

A felöltöztetett Vénuszt igen megimádtuk. Egy darabig szomorkodtunk és jajveszékeltünk, hogy nincs többé. Aztán örvendtünk, hogy az asszonyi szépség, ha elmúl, elvirul, eltéve az egyiptomi királysírokba, besüllyesztve a meloszi homokba, elboríttatva és eltemetve a Vezuv folyékony tűzétől, csipkébe takarva, selyemmel bevont abroncsba ékelve, ha a tengernek muzsikál, ha orosz trappereket hajt az Andrássy-úton: mindig egy, örökre változatlan. A férfiak átalakulgatnak mint a hernyók, más és más formákat, színeket, hiteket, meggyőződéseket, ruhákat váltanak, az asszony változhatatlan és elmúlhatatlan. És a nagy, a szegény Guynak kár volt azért megbolondulnia és meghalnia – pedig mindkettőt azért cselekedte – amiért nem tudott belenyugodni, hogy voltak szép asszonyok, a kik már rája nézve nincsenek... Megvannak mindannyian és soha sem halnak meg.

Gondolom, nem egészen világosan beszéltünk. De ott kint már világosodott az éjjel. A Lidó felől fehérlett a tenger, tündérek könnyű, fehér selyemuszálya türemlett, fodrosodott, majd simult ki rajta...

Mindketten igen helyeseltük, hogy a mai asszony főtörekvése, hogy feltámaszsa a régi asszonyok ruháit. Ne sírj barátom, minden korszaknak tiéd – az illúziója! És amint sokszor mondták előttem, de amint én is több ízben említém: ez a fő.

Hajnalban egy kis fekete szattyánpapucsot alkalmazott a piktor Vénusz lábaira. Sherry-brandyt ittunk és énekeltünk: nincs szebb ruha a pongyolánál, de fodor ne legyen rajta, ha igaz csipkéből van az egész az nem baj, de úgy lássék, mint-

ha egy darabból lenne szöve, sehol ne lássék egy varrás... Egy fölcicomázott pongyola, olyan mint egy kokett öreg asszony. Diszkrét legyen, ezer legyen a ránca, de beleférjen egy kötőkosárba. De vigyázzatok, hogy lány meg ne lássa, mert megkívánja!

Végszó.

Van egy barátom, igen erős szivarokat szív, császárszakállt visel, főhadnagy volt a vadászoknál, a neve különben D'Anteville *grófné*. Az a híres grófné, a ki ama híres divatleveleket írja a napi újságokban. A grófné felesége: főnöke és tulajdonosa egy híres bécsi szabó-cégnek. Barátom egyszer így szólt hozzám: ön jót tett velem, leleplezem magamat ön előtt, én vagyok ama D'Anteville grófné, a ki tanácsokat adok a hölgyeknek a napi újságokban, mondhatom, e tanácsok sokba kerülnek az illető férfiaknak. Ha felesége lesz, ne engedje, hogy reám hallgasson, engem nőm kényszerít, hogy szakszerűen értsek a divathoz. Bemutat a magyar hölgyeknek – vevőinek – mint nagy ruhatekintélyt és megnézeti velem a próbákat. Az elegáns alakom miatt a hölgyek bíznak az ítéletemben és hányszor, óh, de hányszor igazolok egy-egy elszabott derekat! A grófnéknak nem csupán mint férjét, de egyszersmind mint főszabászt mutat be. Iszonyú, iszonyú, mennyit szenvedek, mennyire félek, hogy kiszül, most sül ki mindjárt a tudatlanságom. És ha még engedne rendelkeznem a varrólánnyok között! Egy katonának ennyit hazudozni...! De szeretem Barbarát, – így hívják nőmet – miatta quietáltam és most már azt teheti velem, a mit akar!

Szegény barátom, a grófné, sorsa mélyen meghatott és most minden apropó nélkül eszembe jut. A magam részéről a világ végéig szeretném írni ezeket a leveleket. Csak most kezdek belemelegedni a képzelődésekbe. Sok fontos tapasztalati igazság most jut eszembe csupán. Emlékek az öt legszebb ruháról. Különféle történetek, többek között Iza tragédiája, a ki csak otthon volt szép, mihelyt felöltözködött, vége volt. Szeretném leszólni a prémeket, kivéven a hattyút és a hermelint. A tigrist, a jaguárt, azt nem bánám!

De legjobban szeretnék beszélni egy ruháról, melyet megérteni nem tudtam és most már mindennek vége van. A hév nyár, homály a behűsített szobában: mindörökre elmúlt. Most hull a hó, hajam fehéredik, bár nem az évektől. Egy ruhát látok még, egyetlen egyet, de ez a legislegszebb minden női ruhák között. És többé nem merem megmondani, hogy melyik az, leírom, beleteszem egy kupertába és arra ráírom:

Az abszolút ruha. A legszebb. *Halálom után felbontandó.*

Tanítás, leányoknak.

A.

Öreg Ovidius Naso, ki két ezer évnek előtte megírtad a szerelem művészetét, veled együtt mondom: *Io Paean!* Ti is mondjátok másodszor *Io Paean!* – éljenek a zord téli esték, ahol a legtöbb szerelem kél és ébred világi életre. *Io Paean!* Kedvem volna egyszerűen kiírni a vén verselő édes bölcsességeit, meg is tehetném, ha a női divatárú-cégek és egyéb más is, meg nem változtak volna ama két évezred alatt. Így azonban kényszerűsége alatt nyögök a kor kívánságainak és ahhoz idomítom a régi bölcsességet. Ovidius segíts, amíg a házassági politika reformját éneklek.

B.

Nem igaz, hogy a nők a kíváncsiak; mi vagyunk azok: férfiak. Mi a teremtés ereje: tudunk és mégis, mennyi, de mennyi házasság múlt volna el, ha nem uralkodik rajtunk egy gyötrő, vad, vagy gyerekes kíváncsiság! És itt egy bölcs bár prózai tanácsra fordul énekem: leányzó – ha csak teheted – férfinak csókot ne adj. Ígérni: ígérj, de hadd sorvadni, epedni, kínlódni, érzelegni. Ha egyszer megölelted: többször megöleled. Ha többször megölelted... Szóval a férfi oly gyalázatos! Nem mintha merész, könnyelmű, vagy heves volna, nem! De egy apró Bourget valahány, elég neki a flirt és ki van ábrándulva, mielőtt a szerelem édes, igazi mámorát érezte volna.

Legyen hát törvényed: a gög.

C.

A syrének tengeri szörnyek voltak, a kik énekükkel föltartóztatták a hajókat. Szegény Ulysses!

Fiatal lányok: tanuljatok énekelni. A kinek csak módja van, zongorázni is tanuljon. Búbajos látvány a férfiak előtt egy zongorázó leány. Főképp, ha szép kéztartása van. A zene maga az mellékes. De udvarolni legjobban esik nekünk, a míg a leány mimeli, hogy zongoráz.

D.

Megvizsgáltam bensőmet, azonkívül kikérdeztem öt fekete és öt szőke barátomat. Tiszta lélekkel mondhatom: hiúság – férfi a neved.

Az első szikra, a melyből a férfiak szerelmi lángja támad: egy leány figyelmes tekintetéből ered. Mondják, hogy a férfiak a támadó és a nő a megostromolt és behódolt! Én meg megfordítva láttam csaknem mindig. Egy leány, ez engem észrevett – mily szép, kedves leány, mondom. Hogy szeret velem foglalkozni, mily szelid, mily gyengéd, milyen derék embernek tart, az egyedüli embernek a világon! mondom. Ah, én ezt a leányt szeretem, én ebbe a leányba szerelmes vagyok!

Állítják: mi az asszonymép szerelme? Szerettetni. De mi a férfiak szerelme? Önmagukat szeretni.

E.

Könyörület az elkeseredett troubadour szegény árva fejének. Szürkén, kedvetlen kelt ma fel Auróra: kegyetlen vagyok saját nemem iránt és látom, hogy némelyeket vissza kell vonnom. Egy pár sort a D betűből.

A ki azt mondja, hogy van önzetlen szerelem: hazudik, mint egy statisztikus. De hazudik az is, a ki azt állítja, hogy minden férfi egy divatáru-kereskedőnél csináltatja a nyakkendőit. Vannak köztünk különcök, a régi lovagok maradékai, a kikben szerelmet ébreszteni csak a hozzájuk hideg, gögös, vagy éppen kegyetlen úrhölgy tud. Olyan, a ki pusztá mulatságból oroszlánketrecbe dobja a legényfogóját és kacagva mondja: kedves doktor, hozza csak ki!

F.

Ovidius apó így dalolt: «A férj temetése gyakran alkalom egy másik szerzésére.» A becsületes öreg aligha gondolt valami becstelenségre, a mikor ezeket mondta, csak pogányul beszélt. Mi nem beszélhetünk úgy, csak érzünk úgyabban. Az asszonyok kegyetlensége: a férfiak gyönyöre. Egy gyászruhás nő, a ki mosolyogva kacérkodik: Egy csapással beveszi a szívedet. Óh, leányok, ne hallgassatok ide, ez a vers nem nektek való.

G.

Katonatisztekbe nem tanácsos belésszeretni: nagy a kaució.

H.

Kövér, kicsiny emberbe hogy belészeress: hacsak lehet, elkerüldd!

I.

A mama mindig jobban tudja, hogy leánya kibe szerelmes, mint maga – a leány.

A többi betűből.

A lányok azt hiszik, hogy annyi szép van a világon, pedig nincs semmi – csak ők.

*

A lányok akkor választanak férjet, a mikor még nem ismerik a férfit. Ez a legnagyobb baj, de talán egyelőre nem jó lesz változtatni a régi rendszeren.

*

Írtam egy regényt a lányokról én is. Az van benne elmondva, hogy egy úr neki-megy vaktába a világnak, felül a vasútra, feleséget megy találni. Talál is annak valót nyomban, de nem egyet – hanem kettőt. Ez a szerencse általánosan meg-esik férfitársaimmal és elrontja a legszebb partikat, a legjobb házasságokat – és nem lehet ellene tenni.

*

A házasság tökéletes intézmény volna, ha az ember lett volna utóbb és a házasság előbb.

*

Igazuk van a klerikálisoknak: a modern világ dekomponálja a szent intézményt. Az emberek erősen kezdenek a maguk kedvéért házasodni és nem a – plébániáért.

A dada.

Finom rizkásáért kellett mennie a dadának. A gyerek aludt, a szakácsné nem mehetett. Egy kissé aggódtak, hogy megtalálja-e a boltot?

– Végigmegy az Andrássy-úton, végig-végig. Szemben van az a bolt. Három sárga tök van ott kitéve, de az nem tök, hanem ananász. Olvasni persze nem tud, hanem ha nem találja, megkérdezi.

A dada elment keresni a boltot, a hol az a három sárga tök van kitéve, a melyeknek a neve ananász. Nagyon örült, hideg is majd kilelte örömeiben, hogy be szabadulhatott a városba. A Dunára volt különösen kíváncsi, de mondták, hogy a Dunát nem láthatja. Hátha mégis megláthatja? Ha egyszerre csak elejbe kerül? A hétfejű sárkányról több fogalma volt, mint a nagy folyamról.

Nem volt okos asszony a dada. Voltaképpen leány maradt, hiába született gyereke. Kislánévű, vékonycsontu parasztleány, a kit a sorsnak hiába tetszett a Mátra-aljáról ide a megismerések városába küldeni, a kis esze csak összezavarodott, de meg nem nyílt. Őszszel hozatták föl, írván a jegyzőnek, hogy nincs-e ott egy olyan leány, a ki azért becsületes, erkölcsös, jófogu, hosszú életű szülei nézve és nem drága? Küldték is, örült is, hogy jöhet, a kis leánya pedig már két hetes volt, vígan ette a szalonnabórt.

Őszszel, jó későn már, került belé az emeleti lakásba, a melynek tükör volt a padlója is. A kis urat nyomban a mellére tették és azontúl az le nem szakadt onnan. A tél következett és nem mehetek egy tapodtat sem. Őt néha – ha a gyerek aludt – elszalajtották a szatócshoz, közel a ligethez, mert ott laktak. Kikandikált az Andrássy-útra, látta a villamost és ezekhez építette ki a helyet, a hová került. A téli rabság alatt esett módja építgetni elég, a kicsi úr lump embertől eredett, korán kezdte az álmatlanságot. Éjjel virrasztott, nappal aludt, vele kellett virrasztani, de nappal azért dolgozni kellett, félálomban mosni, mosni, mosni. Mert sok ruha volt.

A dadának néha fájt, olykor sírt is a miatt, hogy itt annyi ruha van és az ő kis porontya sütő kendőbe, régi kék kötőbe van pólyálva otthon. Hanem lassanként elfeledte az odahaza való Kalári arcocskáját, ösztöne megtévedt és mindazt a szeretetet, a mit iránta kellett volna táplálnia, átlopta erre az idegenre, a ki viszont őt ismerte el anyjának. Jól éltek együtt, csak pusztai lány létére a folytonos főtt ételt nem bírta megszokni.

– Tömnek mint egy hízót, bezártak az ólba! durcáskodott magában.

A sört sehogysem akarta meginni, a mig nagyon kiabáltak:

– A gyerekek kell, az angyalka éhezik, maga rá nem az oka.

Hát megitta. Behunyta szemeit, elmondott magában egy miatyánkot és lehörpintette.

Kapott ajándékot, a fizetése is rendesen kijárt, szép, új pénzekben. A pénzt magát éppen csak hogy látta, a vörös papiroson még elsején este elküldték haza a szüléknek, mivel azok tartották az ő leányát. Ha a posta lassan ment, mindjárt-mindjárt irattak neki a kis tanítóval, így:

«Kedves leányunk, Császár Maris, kívánjuk, hogy ezen pár sor írásunk friss, jó egészségben találjon, mivelhogy oly igen nagy szégyent te reánk hoztál, a gyermekkel, kit szültél, a pénzt küldjed és nehogy elköltsd vagy odaadjad nyalánkságra avagy némely katonaeMBERnek. A Klárika beteg, változása van, kávét kell neki venni. Nevelő édes szüleid koporsód bezártáig Császár Kis Regináld, Botkó Kis Perzse».

Nagy sírások, kétségbeesések és kételkedések estek ilyenkor, ámbár a levelet az úrék vagy elsikkasztották, vagy csak akkor adták oda, a mikor megjött a párja, a mely már a pénz megérkezését, a gyermek meggyógyulását jelentette. Az alházmesterné segítségével azonban a dada kijátszotta az urakat és a postással odavitette a levelet a pincébe. Ha fát hozott föl, akkor lehetett olvasni a pincében. Az alházmester, mint cipész, kitűnő jól olvasta a legrosszabb írást is.

A pinceablakban, részint a mosókonyhában, nagy olvasások történtek. A ház több cselédje oda állott hallgatónak. Egyszer egy fő levél jött, vastag és sok bélyeggel ellátott. Császár Mari mindjárt megismerte, hogy ezt a csendőr írta. Sírt eléje egy nagyot. Utána sírt csak igazában, a levélben az foglaltatott, hogy a csendőr más órsre ment, hogy a kis leányukat el ne hagyja, mert azt a törvény is neki ítéli. És hogy talán meg fog házasodni pünkösdre. Egyébként hú hozzá «koporsója bezártáig».

Itten beteg lett a dadus, a levéldolgok kitudódtak. Az asszonya azt kívánta az urától, hogy verjen meg, adjon föl és zárasson be mindenkit:

– Ez a bubira megy. Megölik, eléhezetik, elfogy a tápláléka!

Veszekedtek a dadával, mert folyton sírt. A kis úr is veszekedett vele. Sírt, nevetett, kapálódzott, gügyögött: «ne búslakodj dadus, mert akkor nincs mitennem!» Még volt, de már is adta a kis apróság a kárvallottat, az anyjának majd meghasadt a szíve, ha ránézett, mert inkább jó, mint rossz asszony volt.

Hízelegni kezdtek neki, megpróbáltak okosan beszélni az oktalan kis fejével.

– Gombház! ilyen szép menyecske kap minden újjára.

A házi orvos is beleavatkozott a dologba. Népies hangon szólott:

– Lelkem gyerekem. Ne búsuljon. Az árt a szervezetének. Ápolja érdekében is kell, hogy kivilágos kivirradtig víg legyen.

– De ha nem tud! – szólt közbe a szakácsné.

– Gyereke, – viszonozta az orvos – a cselédnek tudnia kell, ha a fizetést fölveszi. A pénzt szerezni nem oly könnyű.

Az úr, kereskedő bár, de kitanult ember, egy ezüst jegygyűrűt vett neki és ez némileg megvígasztalta. Levelet is irathatott, hosszút, egy egész árkus átkot. Megkönnyebbült.

Csendes rabságban mult el a tél. Csak azok voltak az igazán rossz napok, a mikor a gyerek gyengélkedett. Gyanus szemmel néztek ilyenkor a dadusra, megvizitáltatták, sőt egyszer arról is szóltak – csak maguk között – hogy megcserélik. Könyörgött, hogy ne küldjék haza, a mig a kicsit ki nem szoptatta, a szíve szakad meg, ha el kell válni most tőle.

Tavaszi felé történt csak újra baj. Megint a levél hozta. N. N. írt a falujából, hogy a gyereke meghalt, el is temették, csak előtte titkolják. «Hiában, nincs már

szülötte gyermeked!» Ezzel végződött az anonym levél, a melyet maga az úrasznony olvasott föl neki, gondolván, hogy ha ezen túl lesznek, nyugodt és rendes lesz Mari. Nem hitte el, iratott haza. Onnan megjött a válasz, bizony az Isten elvette. (Áldassék ő szent neve érette.) Megholt halálos betegségben, régen, két hónapja. Nem akarták tudatni, nehogy megszorítsák. De a pénzt küldje, mert drága pénzen temették el. Citromszín koporsóba, piros túll szemfedővel. Búcsúztató is volt, tor is volt. Soha ezt a költséget ki nem heverik.

A dadus éjszakákon át beszélgetett az apró úrral, a ki ha nem szopott a mel-lén, marizsgált. Azzal tudott legjobban beszélgetni, meg is hallgatta, felelt is neki.

– Nincs már nekem lányom, szép Kalári lányom. Ajaj, ajaj, ajaj, ajaj. Meghalt a te kis menyasszonyod, ajaj, ajaj, ajaj.

Kicsit kántált hozzá a hulló levelekről, a melyek őt elrejtik.

Három nap alatt azonban már – némi rábeszélés közbenjöttével – megint vi-dám volt, mert az volt a természete, valamint a tengelicnek, a kit kalickába zár-nak.

A tavaszi munka kezdete felé azonban izgatott lett. Ha nem küldik a finom rizskásáért, talán elszökik, annyira vágyott látni a Dunát és venni egy pár papu-csot a piacon.

De merre lehet itt a piac? kérdezte magától, a mikor gyorsan ment fölfelé az Andrassy-úton. Otthoni szokása szerint, rajta volt minden viselő szoknyája. Alul a puhák, felül a keményített. A feje nem volt kendővel hátrakötve, mint a hogy azzal asszony létére köteles, hanem lányosan előre. Kenderszín haja egy copfban, mint a japán férfiaké; tenyérnyi széles violaszín szalag lóbálódzott a végén és verdeste a vékony kis vállát.

Délelőtt volt és május, a hivatalnokok jöttek vele szemben. Sokan a szürke pesti feleségük mellől jöttek és ez a színes kis figura, mint a lipe, ki a mezőről a téglavárosba tévedt, nagyon megtetszett nekik. Meg is szólították:

– Hány éves, lelkem?

– Nem hányja egyik a másikat.

A hordárok közül kettő lekisasszonyozta, de nem hagyta magát elkábíttatni. Nem feledte el a negédes parasztlány feleleteket, a melyek között nem egy vas-tag gorombaság is akadt, csak férfi szájára való.

Megtalálta a boltot a három ananásztökkel. Nem ment be vásárlani.

– Előbb élelem egy kicsit világomat! mondta magának. A Dunát és a papucsos susztert minden áron fel akarta keresni, ha meg is ölik otthon. Ment mind beljebb-beljebb. A mint egy utcából kijutott, meglátott valami tért, a mi tele volt emberrel. Nem is mentek, csak úgy hajladozott a tömegük, mint a kígyó. Mögöttük vagy húsz templom egymás mellett, egynek se láthatta a tetejét, a tornyát.

Kijutott mégis a Dunához. Elbámult rajta, hanem nem volt vele megelégedve még se. Lement a kőgarádicson hozzá, hogy megmossa benne a kezét. Hát egy katona is éppen ott mosakodott. Kimaradt az éjszaka és legalább tisztán akart a rapport elé menni. Ránéztek egymásra, a katona beszédbe kezdett. Letegezte és találomra Marisnak nevezte mindjárt.

– Hát maga ismer engem?

– Hogyne ismernélek, a mikor ismerlek! hazudozott vígan. Megfogta a kezét, nézte a gyűrűjét, a mivoltát kérdezte és mentek le együtt az alsó Dunasoron, az egymás kezét lóbálva, a pesti lányokat csúfolva...

Este lett, a mikorra a dadus hazakerült. A gangon fogadták azzal, hogy már rendőrt küldtek érte.

– Be kell záratni! szólt egy öreg asszonyság, a ki egészen olyan volt, mint a fiatal asszony, csakhogy ötszörte kövérebb. Nem kímélték többé a kedélyét, az úr az asszonynyal együtt behívta a vizitszobába. Az úr ott egyszer megütötte. Aztán kikergették a cselédszobába. A gyereket az asszony bevette magával, mivel elhátározták, hogy ezek után azonnal elválasztják.

A dadus egyedül aludt. Hét hónap után először volt az álma magáé, kinyújtózhatott, levetkőzhetett, nem kellett minden pillanatban gyertyát gyújtani. Álmában szepegett, szólígtatta a kis fiút, a kinek keserves sírása kihallatszott a szobából. Felugrott, be akart menni, a szakácsné kétszer is rákiabált.

Elnyugodott valahogy. A szenes ember költötte föl reggel. Mindenki aludt, megálltak beszélgetni az ajtóban.

– Hát a gyerek? kérdezte a szenes, egy himlőhelyes, nagy dunántúli paraszt fiú, a ki feljött az erejével szerencsét próbálni.

– Elválasztották! szólt Császár Maris csendesesen.

– Vége a jó keresetnek! jegyezte meg a legény.

Maris egy nagyot sóhajtott. A legény vigasztalónak megfogta a lány finom kis állát és jól megszorította.

– Héj, csak nincs is két olyan árva mint mi, la ketten.

– Csak az idejét kitöltötte volna a szegényke! búszult a leány.

– Ne szomorkodj rózsám – szólt a fiú – ha elhagytad újra kezded, van még gyerek Pesten!

A kicsi keservesen sírt odabent. Kiáltottak rá, hívták. A dada szive hevesen dobogott, becsapta az ajtót, szaladt befelé: ha még egyszer, csak egyszer keblére kaphatná lelkét, gyereket, édes kis angyalát, kegyetlen, csúf zsarnokát!

A tanítónő.

Szerdán – nem is régen – a bácspetrovoszelői kis parasztlányok örömmel látták, hogy nincs iskola. A tanterem üres, a búbos fütetlen, a tanító kisasszony nem írt a táblára semmit.

A nagycsizmás lányok egy kicsit játszottak, a míg valamelyiknek az okosabbak közül eszébe jutott, hogy beszédbe ereszkedjék a tanítónő cicájával, a ki kedvetlenül nyujtózkodott a búbos vállán:

– Hé, hol a kisasszony?

A macska leugrott és miákolva menekült az ajtó elé, a mely a tantermet a tanítóné lakosztályával összekötötte. Egy bátor leány kinyitotta neki az ajtót és akkor látták, hogy a kisasszony még fekszik. Sőt alszik is még és nem ébred, hiába kántálják el neki a dicsértessék a Jézus-Krisztust. A macska felugrik a párnájára, a feje mellé és onnan néz szét kihívóan és haragosan. Mindhiába, az alvó ott fekszik mozdulatlanul, dacos elkeseredett, fehér arca körül fekete haja összekuszálva, mint egy raj kígyó, a mely elvégezte munkáját és nem tud mozdulni többé.

– No, a kisasszony meghalt! jegyezte meg az asztaloslány. Csak azt nem értették, miért van akkor felöltözve? A nyakán kék szalag, a kezén keztyű, a virágos kalapja kikészítve a székre. Egy kis szemtelen birizgálta, többen szerették volna felpróbálni. De az asztaloslány elkiáltotta magát:

– Ni, megmozdul!

Megijedtek, szétrebbentek, apró lépéseikkel egy óra alatt tele lett a falu síma hómezője, a halott házak előtt, a néptelen utcákon valami élet jelentkezett, a rác templom csengetyűje megszólalt:

– A kisasszony meghalt, meghalt a kisasszony!

A kutyák ugattak, a hol disznóval bántak, megállították a bárdot, haláleset vagy szerencsétlenség, nagyobbára csak nyáron szokott a faluban történni, télen enni és aludni kell. A halotti csengetyű megzavarta az álmot, a míg egyszerre hirtelenében a szava elfogyott, félbenmaradt.

Nagykendős öreg asszonyok jelentek meg a havon és siettek egymásfelé, az iskola felé:

– Óh, óh, óh! Hát a kisasszony megölte magát.

Zomborból jött ide, egyenesen a tanítónőképzőből. Petrovics Katalinnak hitták, husz éves és azt mondják: igen szép volt. Én nem ismertem, nem is sejtettem, hogy van a világon, a faluját nem tudom hol van, a száraz esetét olvastam valamelyik napi ujságban. Nem is tudom, a Petrovics Katalin dolga mért csinál oly mozgalmat a fantáziámban és én, a kinek mesterségem, hogy megható eseményekkel foglalkozzam, de meghatva ne legyek: mit akarok a falusi öngyilkos leánytól?

Hát megölte magát! Mert nem ízlett neki az élet, mint nem esik jól a világ anyyi meg anyyi százezer művelt leányának, a ki a pórias viszonyok közé kerül. Nem tudott megmaradni a világban, mint nem tudnak megállani azok a lányok, a kik

magukra vannak hagyatva, kenyérkeresetre utalva, férfiszerepre kárhozható, a mikor hiába minden tudományok, minden elhatározások, csak lányok, szegény gyenge lányok! Mily rettentő gondolat: egyedül! A világban úgy félnek, mint az ijedős gyerek az ismeretlen sötét szobában. Összefogják szoknyájukat, mert íme: a férfiak dühös komondorokká változva, morogva veszik őket körül és fenyegetőznek, hogy letépi ruhájukat!

Nagy rajokban menekülnek a halálba. Szinte látom, a mint összefogódkodva mennek. Szépen felöltözve, virággal a kokett-hajukban, megkékült, ajkukon dac vagy elhalt szitok a férfiak ellen, a férfitársadalom ellen, a mely nyomorúlt, konfuzus állapotában hol férfiaknak kívánja, hol lányoknak parancsolja őket, kenyeret ad a kezükbe és így szól:

– Itt van, az enyemből adom, csókolj kezet! Aztán légy vén professzor és naiv fiatal leány!

Az én szép Petrovics Katám, úgy látszik, nem fogadta meg a szót. Nem tudta. És beleállott a koszorúba, összefogódkodott a nagyvárosi lányokkal, a túlérzelmes hervadt szőkékkel, a nagy, fekete szép leány.

Bizonyára nem egy nap elhatározása volt, küzdött, a mig kinyujtotta kezét a szerencsikás pohár után. Fölöltözött, írt az anyjának, engedelmet kérve, hogy hiába tanította, többé nem küldheti neki a havipénzt. Volt-e még valaki, a kinek írnia kellett? Bizonyynyal, de talán még nem tudta a nevét. És hogy nem fogja megtudni soha, – ez lehetett az utolsó percek legnagyobb fájdalma. De azt is eltompította az elhatározás. A rossz parasztasszonyok házimérgét, a szerencsikát – mást keresett, de nem tudott keríteni – fogta és megitta. A poharat letette a Lubrich nevelés tanára, a mely kinyitva feküdt éjjeli szekrényén, tegnap még olvasta, hogy kell nevelni a kis parasztlányokat, hogy boldogok és erkölcsösek legyenek!

Félek, hogy félreértene. Nem a férfiak, mert azokkal ez ügyben édeskeveset törődöm. A mit itt írok, az nem novella és nem mind valóság. Az eset maga igaz, ha egy-egy részletét ki is színezi a fantáziám. A lapok megírták: a petrovoszelói tanítónő megölte magát, mert a fiúk tanítója azt mondta rá, hogy – nem jó leány. Egyáltalán ez a névtelen gazember nem hagyta békén a mi névtelen hősnőnkét...

Az olvasó itt talán valami regényt sejt. Nem, nincs itt semmi más, mint nyomorúságos próza! A Petrovics Katalin könnyes kenyerét másnak szánta a férfi és nem tudta békén elviselni, hogy a leány kiküzdte mégis. Megválasztották. Jó Isten, az a megválasztás! Hallottak-e már önök arról, a mikor egy leány a férfiaknál állásért jár? Volt-e nőrokonuk, a ki ebbe a nyomorúságos helyzetbe került valaha? És sírt-e az önök előtt vagy nevetett – a mi még rosszabb – elbeszélvén a befolyásos, bölcs és jóakarátú emberekhez való kálváriajárását.

Petrovics Katalin is bizonyára korteskedett. De mit tegyen diplomájával, ha már megszerezte? Óh, bizonyára szívesebben kötözött volna pergamennel befőt-tet a maga háztartásában, mert ilyen gyengék ezek a leányok, ha akármily tudományosak is, még mindig nem adnak egy közepes férjet, akár egy egyetemi tanári székért. De nem kellett a tanítónő senkinek, bár szép volt és fiatal, s megtette

azt a könnyelmű lépést, hogy megválasztatta magát és önálló állást vállalt egy félreeső faluban.

És nem volt talán gardedámja se, ha csak annak nem nézünk egy éhes, sovány állatot, azt a macskát, melyet az elhagyatott tanteremben talált, a mikor abba mohó tettvágygal benyitott.

Elég is lesz talán a siránkozásból! Voltaképpen mit is akarok? A fenséges főhercegnő, Mária Valéria, a ki nem hiába hogy verseket csinál: okos és érzelmes asszony, tisztába hozta az egész kérdést nem régen, a mikor a budapesti angol kisasszonyoknál volt, megmondta:

– Sok a tanítóné, kevés az iskola!

A tanítónő sok, az iskola kevés – ez az egész! Szegény leányok, jó családból valók, a kik nem remélhetik a nagy szerencsét, hogy valami nagylelkű úr élettársának választja őket valaha: megrohanják a pályát. Szülők, a kik félnek az elszegényedéstől, anyák, a kik talán a maguk sorsán okulva, függetleníteni akarják lányaikat a férjaktól, szükségből, számításból, hiúságból: tanítónőnek képezik ki a kisasszonyokat. Különösen a férjaktól, a férjhezmeneteltől való függetlenítés gondolata lett az utolsó időben oly erős, hogy légiószámra küldi – és üldi – a jövőendő anyáit a jövő gyermekei számára tanítónak és nevelőnek. De hol hozzájuk az iskola – és hol lesz a gyerek?

Bocsánatot az élcféleért. A következtetésekben tovább mentem a kelletemél. A komor szükség, a férfiak ellen való dac erősödő gondolata: mindhiába. Egy leány beszélte nekem, hogyan tanulnak ők a felsőbb iskolákban. Álmodnak a tanulmányaikról. Különösen a világhistóriát folytatják éjjelente, de valahogy sohase álmodják azt, hogy hősök, hadvezérek vagy államférfiaik, hanem hogy ezeknek a feleségei, jegyesei, vagy hozzájuk tartoznak bármi módon. Jön a király, meglátja őket, gyönyörű ruhába vannak öltözve, Mátyás, Napoleon, akár Széchenyi István...

Petrovics Katalin is bizonyynyal ezekről álmodott és ha az öngyilkosság gondolata valaha megforgott fiatal elméjében: legalább is a Borgiák mérgére gondolt. És ébren egy állapotemberrel volt találkozása és valami rossz cselédtől kellett elcsennie a mérgek legutolsóját, a szerencsikát.

Most már a temető árkában hó födi. Ő maga is olyan, mint fölötté a hó: leesett, szép fehér volt, vége van. Nekem jól esett elbúcsuztatnom; talán jog és ok nélkül. És érzem hogy sok olvasó talán haragszik is már reám és számon kéri a társadalmi cikkből a szilárd következtetéseket. Mit akartam és mit akarok?

Igazán, magam se tudom. Csak azt érzem, hogy verekedni szeretnék. De kivel? Silány férfiakkal, a kik a szegény kis tanítónőt a halálba kergették? De hiszen azok nem egyes emberek, hanem az egész világrend, a mely szintén nem oly nagy bűnös, mert érzi, hogy igaztalan az egész asszonyi nem iránt. És az az évezredek óta fejlődő és bonyolódó nagy injuriát szeretné valahogyan helyre hozni, de hogyan kezdjen hozzá – de hogyan?

Két kis leány és a hét malac.

A kertész.

Ujságpapirost kergetett a szél a pusztán. A vasút felől jöhetett a papiros és sokat kellett hánykódnia, a míg valami tövis vagy aszat megfogta. A lapos és egyszínű földön most fehérségével uralkodott, lármázott és pompázott, megzavarva a madarakat és bogarakat. Ember még nem látta, mert az egész határon lábon csak a kukorica állott már, a többi mind tarló, a mi ellehet magában. Csak délfelé jött egy tanyai ember, a ki gyújtóért volt benn a városban.

– Ujság! mondta örömmel és letelepedett melléje. A tarisznyáját is kivette, gondolta, most itt meg is ebédel. Egy darab száraz kenyeret aprónként sózogott, de csínján bánt a sóval és a kenyér haját – a mit minden becsületes ember eldob – ette szalonna helyett. A kalapját le se vette ehhez, hanem nagyokat sóhajtott. Az aratás igen bő volt, de keresztben-kazalban állott még az új kenyér és a cseléd-ember fertálya sem következett még el.

– Jó volna szalonnát takargatni ebbe a papirosba! gondolta magában az ember, de az idejét sem tudta, a mikor szalonnát látott. Sillabizálni kezdte hát hogy mi ujság, lesz-e háború? A mi erről szólott volna, azt a szél nem hozta el, a csonka utolsó két oldalt kergette csupán. A jó ember csak a hirdetéseket olvashatta el és azok között egyet nagyon jól megértett. Valami budapesti lány kínálta magát, földművelők gyermeke, szakácsnő, a ki legszívesebben falura, tanya helyre kívánt vonulni, szerény gazdálkodóhoz, esetleg urasági alkalmazotthoz legszívesebben özvegyemberhez.

A paraszt nagyon megörült, mert éppen özvegy volt, főtt ételt igen régen nem evett már, egy hízója élt komoly felügyelet nélkül a hidlásban és annak hét malaca. Volt két kis leány gyermeke, az első feleségétől való, fésületlen, elvadult és nagyétű gyermekek. Mindig gondolt arra, hogy anyát és gondviselőt hoz ezeknek, de a tanyákon nem akadt, a faluban sem, mert más vidékről szakadt ide. «Ez a leány jó lesz», így vélekedett magában és fogadást tett, hogy soha meg nem veri, ha jó lesz.

Irt érte vasárnap és a másik vasárnap már meg is jött az, a nagy zöld ládájával. A két gyereket is kivitte elébe és egy ígás kocsin, a mely olajat hozott a gépekhez, érkezett be a tanyára a nászmenet.

– Kertész – úgy-e bár ön kertész? mondja az új asszony.

– Az volnék! mondta az ember egy kissé elszontyolodva, mert a nő nem volt kielégítő külsejű. Sovány és csontos, mintha az arcával is testi munkát végzett volna. A pesti minden cselédek minden nyomorúsága, szenvedése meglátszott rajta. Paraszti eredete meg nem is volt ismerhető. De hamar elárulta magát, a mint leszállt, megpillantotta a malacokat és azonnal enni adott nekik.

Fölvette a korpás tálát és csalta az állatokat magához:

– Kuc, kuc, kedvesek!

A kert.

Minden étetés után, egészségi szempontból, de szórakoztatás céljából is, a két kis lány kiverte a hét malacot a kertbe.

Igen nagy kert volt ez, a melyben mindnyájan jól érezték magukat. Volt érett és éretlen manna, mindenféle fajta szilvák, különösen sok szilvafa, Voltaképpen egy félben maradt park volt az, a melybe az uraság beleúnt, látván, hogy az alföld nem kedveli az ilyen tréfaságot, csecsebecsét, dísz-cserjét, nemes gyümölcsfát. A fekete föld komor nagy ereje csúfságot is tett a növényeken, mindent rendkívül meghizlalt, a fák megrepedeztek, a mézga futott belőlök, a főzelékneműek úgy megnőttek, hogy szinte szertepuffantak. Mint egy buksi-paraszt feje olyan lett egy-egy kelerábé, sőt a virágok is elvesztették eredeti gyengéd karakterüket. A vadbúza, a repce beleakaszkodott mindenbe, verekedett a helyért fával-fűvel, a gyümölcs megférgesedett, az utakat roppant tökfejek állották el. Csak a szerény krumpli viselte magát tűrhetően. Annál rosszabban a szőlő, mert az is volt. Kicsiny maradt a fűrt, a szemei, mint egy-egy serét.

A kertésznek csak a címe járt a kert után, ő maga béres volt, a ki az elhagyott kertre is tartozott ügyelni. De keveset foglalatoskodott benne, az egész roppant, össze-visszanőtt terület át volt adva a két kis lánynak és a hét malacnak. Volt azonban egy állandó lakója is, egy remete-kutya. Valami kóbor kutya, a ki itt télen is el tudott bujni, meg is élt, meg sem fagyott. Nyáron jól élt, mert megszokta a gyümölcsöt és a gyökereket. Ásott magának krumplit is. A külvilággal nem igen érintkezett, rosszkedvűnek látszott, a gyerekek iránt is közönyös, a malacokkal ha találkozott, elment az útjukból. Nem lehetett kiverni, hát megtűrték. A kertészt egy kissé szerette is, nagy figyelemmel nézte, a mint az a legszebb ágakat letördelte tüzelőnek. A kutya szintén nem erről a vidékről származhatott, a kölönc, a melyet évek óta hordott a nyakán, kétségkívül jázsági munka.

A két kis leány nem egészen a kert termékeiből élt, tejet, sőt levest is kaptak olykor. Sőt, ha betegeskedtek, szalonnát is. Télen az apjuk főzött is egyszerűen. De a nyár óta minden figyelmét és tehetségét a malacok fölnevelése és élelmezése vette igénybe.

A malacok.

Heten voltak, vidámak és szemtelenek; emberekhez hasonlított valamennyi. Soruk tudata, mint halavány ösztön sem nyilatkozott meg bennük, végzetük éppenséggel nem nyugtalanította őket. Tele életkedvvel és reménységgel, mohósággal minden élvezettel szemben. Két szőke abban vált ki, hogy igen anyás volt, a többi őt a gyerekekkel mulatta magát, ugratta, szalajtatta, mérgecsépette őket. Mindegyik mindent meg akart enni. Az egyik egészen olyan képű volt mint az a nagyvárosi ügyvéd, a ki krajcárokért árvezet. Sunyi és mérgecsépető, a mellett tekintélyes. Voltak közöttük gyermeteg malacok is, a játék szenvedélye, a mely az egész kozmoszt és minden teremtményét átöleli, uralkodott rajtuk. Egy igen affektánsnak és kacérnak mutatkozott mindjárt az első hetekben, azonnal sírt és minden ok nélkül kétségbeesett.

Úgy látszott, mintha tudták volna, hogy mennyi reménység fűződik hozzájuk, ámbár azt nem tudhatták, hogy fölnevelésük, eladatásuk, részben megöletésük a porta legfontosabb és egyetlen nagy kérdése. Ha sejtettek is valamit, könnyelműen azzal vígasztalhatták magukat, hogy a végén majd elszökünk!

A két kis leány.

Juli és Perzsi, az egyik négy éves, a másik hét, az apjukhoz hasonlítottak, a ki csúf, szeplős és vörnyeges hajú volt. De ők – a jó isten tudja, mivel tartozik a lányoknak – gyönyörű szépek, tejfehér arcúak. Az egyiknek, a kisebbiknek olyan volt a haja, mint a kukorica haja, ha a napon megsárgul. A szemét is mintha mindig a nap sütné, folyton-folyvást ragyogott, azt se lehetett tudni, milyen a színe. A nagyobbik Perzsi; fekete haja, fényes és vörösbe hajló, mint a milyen itt a föld. Az arca oly hófehér, mintha nem volna benne egy cseppnyi vér.

Soha ilyen vidám és boldog gyerekeket. Az apjuk csak akkor bántotta őket, ha rossz kedvvel volt, nem akadt egy fél pipa dohány sem, vagy ha kiszalasztották a portából a malacokat.

– Topp le! kiáltotta ilyenkor.

A kicsinyek, mint a pillék, letoptak.

Az ember végig vert rajtuk egy nyaklószíjjal, hol többet, hol kevesebbet, néha kivérezte a testüket, néha nem. De szerette őket, minden sátoros ünnepen behalzsírozta a kis csizmájukat és bement velük a templomba. Csak néha szidta őket, az anyjukkal hozakodván elő, a ki igen zavaros viszonyok között mult ki. A nagyobbik leány tudott egy levélről, a melyet egy kút kávján találtak. A levél tartalmát is tudta szó szerint, mert igen sokszor hallotta a tanyán, ugy is mint szép mondást:

«Itt fekszik egy szülő anya, szülött gyermekével. Isten verje meg a szivet!»

A szülött gyermeket azonban az utolsó pillanatban beletette a vederbe, azt fel-taszította és maga lebukott az alacsony vizű tanyai kútba...

– Mit nyávoztok, nevezetek engem mamának! mondá a budapesti nő és mindakettő csakhamar úgy nevezte: mamám!

Mannaérés volt, gyönyörű ősz, hajnaltól holdvilágig kint játszottak a kertben.

Nagy szerencsétlenség.

A kisebbik lány nagy hazug volt és ezért méltán haragudott rá az édesatyja. Az ürgéket leste egész nap, mit csinálnak és mit beszélnek a kert földturásaiban és azt állította, hogy a malacokra ügyel. S így történt, hogy az egyik malac, a beteges kitorpte a lábát, a másik az ügyvédképző pedig beszabadult az idegen kukoricásba, a honnan nem lehetett betereelni. A nagyobbik leány nem hazudott, hanem igen alamuszi volt, mindig, mindig elmélázott. Ilyenformán sok zavar esett, a gyerekek egész nap a malacokat hajkurászták, a gyerekeket pedig viszont a szülők. Kétségbeesve szaladgált a kicsiny Juli, a kinek szaladásában, járásában még benne volt az apró lények, a jární most kezdők tötyögése. Inkább is szóval próbálta az állatokat szelídségre birni, beszélt hozzájuk, a minthogy fűhöz, fához, még a bogárhoz is beszélt.

Nem használt misem: a szerencsétlenség minden oldalról megérkezett. A malacok elszökdöstek, elhulltak, elfogytak. A legimpertinensebb és legkövérebb a remete kutyával került össze, a végén már csak kettő maradt.

– Erre való a lánygyermek – mondá a kertész iszonyúan nekikeseredve! Ezt cselekedte ez a béka, a lelketlen hazudozásaival.

Az asszony csitította:

– Már most éhen halhat kend jövő aratásig.

A nagyobbik igen rimánkodott, hogy ne verjék már őket ilyen nagyon. De a két kis malac is elúnta magát társaság nélkül, az anyjuk egyedül maradt szomorúan, soványan. Vége volt minden reménységnek, a kölcsön-kukorica is fogyatékán volt. A pesti nő is tovább akart menni, de a kertész ráfogta a villát:

– Élve innen el nem mégysz! mondta, mivel nagyon megszokta már a sok ügyességeért és női kedvességeért.

– Hanem ezt a nyelvest és ezt a hazugot viszem be holnap a városba, adom be az apácákhoz!

A mennyországban.

A kertész, a ki több ízben volt kocsis a városban is, abban a tévedésben élt, hogy a gyermekeit a kik egyrészt árvák, másrészt katolikusok, minden nagyobb baj nélkül be lehet adni kis apácáknak és majd megnőnek. Be is vitte őket a főapáca szobájába, a mely tele volt most fiatalabb, öregebb testvérekkel, pirosakkal, halványokkal, vígakkal, szomorkodókkal.

A paraszt nem szégyelte magát:

– Apácáknak hoztam ezeket! mondá és maga elé tolta Julit és Perzsit.

A szent életű lányok nevettek, a fejedelemsasszony is nevetett, mert a kis parasztlányokat nézték, amint azok mereven állottak a nagy csizmájukban, se nem szomorúan, se nem vígan, hanem igen komolyan. Az egyik testvér leguggolt hozzájuk, a másik felfogta a kisebbiket, a fejedelemsasszony parancsolta: «Cukrot hozzanak!» Mulattak, nevettek rajtuk, nagyon megszerették őket.

Itten mennyországba jutott a két gyermek, mert az apácák befogadták őket és az apjukat elküldték haza. Ágyat vetettek nekik, imádkozni tanították őket és közöttük nevelődött, növekedett Jézus két kis parasztmenyasszonya. A kisebbiknek hamarosan gyönyörű látásai lettek, a nagyobbik oly szépen tudott imádkozni s halottakért, a betegekért, mindenkiért, a kit nem is ismert, hogy sok apáca megkérte, imádkoznék ő érte is.

Gyönyörűek lettek testben, lélekben, földi gond nem férközött hozzájuk, Jézus jósága és szerelme eltávoztatott tőlük minden gonoszságot. És a mikorra fejükre tették a fehér főkötőt, minden hiúság eltávozott dús hajú fejükből. Csak a hajukat fonták még mindig be a gyermekkori parasztszokás szerint, egy ágra, vékony színes szalaggal és elrejtették a fehér főkötő alá. És néha a gonosz malacokkal álmodtak.

A kertész látogatása.

Amikor megnőttek, mindketten ugyanegy teremben ápolták a betegeket, a varangyos férfiakat és nem utálták, hanem szánták őket.

Estve, egyszer, mondja az egyik:

– Az öreg paraszt, a kit tegnap hoztak be, össze-vissza beszél. Talán az éjjel mellette imádkoznánk.

A spanyol falat odahúzták, a többi beteg ne lássa, ha az öreg haldokolni kezd és békétlenül, engedetlenül fogadja a földi életből való elszóllítatásait. Hívtak hozzá papot és csendes áhítattal, de minden rémület nélkül imádkoztak mellette.

Pipát kért az öreg, majd valakin a fűrészét kereste.

– Talán favágó volt élete utolsó szakában, mondá Juli, a ki még mindig igen szeretett beszélni.

Rorátéra – annak az ideje volt éppen – az öreg meghalt. Az idősebbik testvér szelíd érzelemmel, de erősen leszorította a szemét. Betakarta, nézte egy kicsinyt:

– Nagyon ismerős nekem! szólt ifjabbik testvéréhez. Mintha láttam volna valamikor!

A kisebbik is megnézte, de nem emlékezett rá. Betakarták, olvasót tettek a kezei közé. De nem könnyeztek, megszokták már a halált; nem valami rút szörnynek, hanem komoly barna hajósnak nézték, a ki áthajózik a lélekkel a fekete vízen a fehér sugár világra.

– Meg kéne kérdezni, hogy hívják! Megnézni a nagy könyvben, – szólt a nagyobbik. De az akarathál maradtak, mert Jézus két parasztnemességének a szívében az öröm úgy felillatozott, mint a fehér viola illata nyári eső után. Várták a hajnalt.

Vőlegényük megszületését várták és lent a sötét templomban roráté előtt, néhány szál gyertyánál, ők díszítették nagy rózsákkal szűz Mária ruháját.

A királyné arcképe.

Nincsen arcképe. A mikor az ifjúság elbúcsuzott tőle, hiába rejtegette előle a fésülő komorna az első fehér hajszálakat és mindhiába mondta: szerencsehaj, csak szerencsehaj ez, fölséges asszony! Meglátta észrevette és nem akarta, hogy arcát a világ lássa többé: a világ és népei, a kik szerelmesek voltak bele mind. Több mint tíz esztendeje nem állott festő vagy fotografus elé, a régi képei járnak még most is, az ő igazi lényének földi kifejezése maradjon meg mindörökre!

Imádásra méltó hiúság ez, a minthogy az emberi hiúság nagy és szép tulajdonság, akármit mondjon is a régi erkölcsstan. Kell a szépségnek, a legfontosabb alkotó része a kiválóságnak, az ambíció felerészben ez; hiúság nélkül olyan az egész emberiség mint egy roppant kereskedőház. Üdv a királynénak, a ki ez isteni tulajdonságot ime udvarképeessé teszi, nincs asszony, a ki oly szuverén – nem, mert uralkodóné – mint a milyen ő, a ki oly bátor, közvetlen és őszinte legyen. Hízelegve vegye körül alakját a fantázia és a levegőn át csókoljuk kezeit, mert ő az, a ki elutasítja magától a vénülést és a mikor már nagyanya lett: kultuszt csinál a forró, szerelmes versek költőjéből, a forró és sok szerelem martirjának alakja körül. Ez a mi asszonyunk lojalitás nélkül; királyné korona nélkül is. Szívből bókolunk és nem kötelességből hódolunk neki és nem jár eszünkben nemzeti hála, a mikor rajongással fordulunk feléje, a mikor közöttünk újra megjelen. Gyászban, bánatosan, halványan, egy új arc...

Hogy oly régen nem láttuk közelről, hosszasan, alakja itt Budapesten szinte misztikussá lett. És most nemrégiben, a mikor a káprázatos látnivalóktól immár szédülő tömeg meglátta a fekete kalapos női fejet: megrezzent, elérzékenyedett, halkkal, de úgy éljenzett, hogy hangjából – valamint a harang ércéből az ezüst – kihallatszott az összeszorult szíveknek szava. A négy fehér ló megállt a királynéval a liget virágkörében, a királyi sátor előtt és most minden tekintet őt kereste, kíváncsi szeretettel, energiával, az asszonyok szinte megfogták a szemekkel. Elhalványodó staffage és mellékes lett körülte a ragyogó pompa, az udvar, az álomnak is merész és színpompás tavaszi kép.

Így volt: mellette a legfőbb hadúr pirosban. De most nem a felség a fő, hagyjuk úri alakját és nézzük tovább a tablót, a mely most a sugár, feketeruhás úrnőért van. Lilában föltűnik mögötte a menyé, a kék szeme hunyorítva mosolyog, valamint az idő, a mely most e pillanatban legyőzte a vihart és az ólmos felhőket. Az asszony-tribünök köröskörül olyanok, mint óriási virágszőnyegek, a színes ernyők mint roppant tulipánok. Ragyognak a díszruhák is, a katonák, a frakkosok ingplasztrónjai verőfényben vakítanak. És mindez benne a tavaszban: a fák friss lombjai között, május kacagásában, az esőt váró virágok illatában.

A királyné egyedül volt, más volt, mint mindenki itten.

Az ura pirosban, a menyé lilában, lánya fehérben, a magyar: nemzeti színben – csak ő van a fia színében, talpig feketében.

A fia! Ez volt az együttes nagy gondolat, mely a szegény krónikás érzése szerint a legtöbb elmén átviharzott, míg a bánatában és hervadásában is bájos fejet látta a felség bibor-ruhája mellett, az édes tavaszi és a diadalmas nemzeti pom-

pában, elnézve a főrendek és egyéb urak kócsag-erdeje, fehér forgó-sövénye mögött. Egészen különvált ez arc az egész környezettől, egy ideges madonna, a ki fekete legyezőt tart az arca előtt, földi ember ne lássa többé mindörökre való gyászát és hogy számára minden földi dolgok immár elmulának. Él, jön, megy, bolyong a világban, de csak azért, mert isten így akarja.

Azonban a királyné kiszállt az udvari kocsiból, urának karján felhalad a sátorba, ottan megáll a nép előtt s ime egyszerre hatalmas királyné lett. Most látszik, hogy lehet a világon nála gazdagabb, hatalmasabb királyasszony, de nincs senki, a ki születésénél fogva ilyen fejedelmi nő. Egy tekintet reá és érteni lehet fensőbbiségét abban az udvarban, a hová idegenből került és a mely híres arról, hogy az asszonyok becsvágya nagyobb benne, mint a férfiaké. Mondják, mindjárt meghódította őket a szép bajor hercegleány.

A leány! Csudálatos, de az impozáns termete egészen leányos. Magas, csaknem olyan nagy, mint az ura, gyönyörű friss a tartása, de a nyaka egy kissé meghajlik, mint ama szép természetű leányoké, a kik gyorsan nőttek magasra. A haja is görög lányos, kontyban a régi szép barna haj, csak fénye nincs már, inkább egy kissé tompa vörösbe játszik. A mint ott áll az ünnepi beszédet hallgató király mellett: ekzsponált alakját csaknem lenyelik a tiszteletteljesen kíváncsi tekintetek. A hölgyek, dacára az ünnepi hangulatnak – nem bírnak elragadtatásukkal – a felség válasza hallszik mély csöndben – milyen alak! susogják a tribünökön. Inkább egy ilyen alakot és csak aztán egy koronát hozzá!

A fekete falegyezőt le nem veszi arca elől a felséges asszony. De nem a nap ellen tartja. A nap szabadon süti meg az egyik oldalon és a hogy teheti, bebújik a legyező árnyékába is. Rembrandti látvány, árva, egyfestékű író, hogy ábrázolja ide le. Így próbálom ime: email a színe. Ránc – †††-et tegyünk e szóhoz, mint Belzebubhoz – ez a kegyetlen rajz nem látszik rajta. Valami nagy küzdelem folyhatik most le a keskeny, de sima, félig hajborította homlok alatt. Fegyelmezi az arcát, a míg az ura beszél. Nagyon, nagyon komolyan néz maga elé, de a nap addig-addig simogatja, a míg szemei egyszerre gyengén mosolyogni kezdenek; kedves magyarjainak öröme, a májusi napból és a tekintetekből kisugárzó meleg mintha felüdítené, nézi a színekben szikrázó, mégis lágy és csendes képet maga előtt, néz, lát, mintha most ébredt volna föl, élvezi és köszönti a földi élet gyönyörét. S egy kissé szűkebbre fogva jobbában a legyezőt, balra tekint, a hol jó ismerősöket lát a magyar urak között, mosolyog a vele szemben diszkrét színekben virító hölgytribünre... Egy pillanat: most érzi, hogy olyan mint régen. És elveszi arca elől a legyezőt egy pillanatra. Most lehet látni jól, siessenek, tizenöt év előtti fejét látják most, talán csak egy percre, talán soha többé. Oh mily kedves, mily naiv és poétikus. A tekintetében egy vers van a tavaszhoz, az ajkai körül játszi bölcsesség: nagy gyerekek ezek a magyarok, de kedvesek, nagy vonásokkal teli, olyanokkal, a milyeneket én imádom... Jó Asszonynak lenni fölöttük, bátorság és büszkeség velük menni, ha ők gardirozzák!

A király bevégezte beszédét. Zúgtak a harangok. A királyné néhány szót szolt, csókra nyujtotta kezét a hercegnőknek és a két fehér paripa elvágtatott vele. Utá-

na zúgott az éljen és megint megindultak az iromba felhők és mentek nyugat felé; még csak dél volt és elborították a firmamentumot.

A felhő elmúlt a vasárnapi Te-Deumra. A nap szikrái még külön is földíszítették a hercegnők magyar ruháit. Közöttük, fölöttük egy elegáns, fekete ruhás úrnő, leeresztett fátyola mögül mereven néz maga elé és magában imádkozik az Istenhez, a ki a legnagyobb földi szépséget adta neki, de ő szent felségének úgy tetszett, hogy ezt elfátyolozza; a legnagyobb anyai büszkeségre adott neki okot és királyfi anyjává tette, de a királyfit tőle elvette...

Merész ívű szemöldöke – a fátyol alatt – megrezdül, de már nem sír a királyné. Így látta a felséges fejet a rövidlátó és szürke pennájú krónikás.

Parasztasszony.

Két szürke lovat láttam, soha olyan nevetséges, kedves, szomoru lovakat!

Előbb a kávéház ablakjából néztem őket. (Vidéki város kávéházában; körülöttem tartlitztak, délben.) A két lovacska térdig állott a sárban, s ezért még kisebbeknek látszottak, mint a milyenek. Nem voltak ponyk mégsem, hanem a legapróbb paraszti-fajtájuk, nagy családból valók, de végképp elzüllöttek. A fejük nagy, a szőrük hosszú és őszbe csavarodott, igen megöszült. Az egyik lovacska aludt, a másik bóbiskolt és a mint így elhagyták magukat, a lábuk megroggyant. Fölfölrebbentek, kinyitották szemeiket, a mely olyan volt, mint a vén koldusé: aláza-tos nézésű és egy kissé huncut; emberi okosság, sőt szűkösbölcsesség sugárzott ki belőlük:

– Jó nagy sár van, baj, baj. De legalább nincs hideg, lehet egyet szundítani, ha fáradt az ember – a ló.

Kimentem az utcára, hogy megnézzem, miféle szekeret húzatnak ezzel a két aggastyánnal – és hogy életük sorsáról egyet-mást megtudhassak.

A boc-fa kocsiban ágyazva volt, átázott dunyhák és vánkosok közül kisárgállott egy fiatal parasztasszony szeme. Beteget hoztak, ide az orvoshoz, azt várják, a míg hazajön. A kocsis, vagy a kísérő beszaladt a szomszéd korcsmába egy ver-dung pálinkára, ebédelni.

A beteg egy rossz esernyőt tartott maga fölé, úgy hogy nem cseppekben, hanem mintha kis csatornák öntenék, úgy hullott le reá a finom víz, hideg esővíz.

– Jobb lenne tán leereszteni az esernyőt! kezdtem beszédbe a beteggel. Nem hallgatott rám. Csak akkor szólalt meg, a mikor megkérdeztem: mi baja?

Megcsömörlött, ennyi az egész.

Ezalatt megjött az ura is, fiatal zsellérember, paraszt, a ki a hosszú télen át ki-fehéredett s ezért nagyon furcsa lett. A férj már nem fogta fel ilyen könnyedén a felesége betegségét és teljes nyíltszívűséggel elmondta:

– Alighanem halálos betegsége van!

Az asszony kitakarózkodott, megigazította fején a kendőt.

– Új menyecske pedig, – mondta tovább a paraszt – kár érte, fiatal.

– Épp azért gyógyul meg, biztosan meggyógyul, csak ápolni kell! Szed még markot kend után az idén.

A paraszt nem felelt, hanem sóhajtott egyet, ezzel mondván:

«Ez biz ugyan nem szed többé!»

Az egyik gnóm-paripa felénk kancsalított, hogy mit beszélgetünk, vajjon én va-gyok-e az az orvos, a kiért ebben a ragacsos sárban be kellett jönnie a kedves faluból, ebbe a kiállhatatlan városba, a hol a vendégfogadósok lattal mérik a szé-nát.

– Hát ez a pár ló a magáé? kérdeztem a parasztól.

– Nem az; fuvar. Egy izraelitáé. Magamnak nincs, fogadtam pénzért. Ez a mi fiakerünk odahaza.

A lovacskák föleszméltek a beszélgetésre. Most láttam, hogy ezek voltaképen mindent tudnak. Tudják, hogy öregek, elzüllöttek, komikusak, szegény izraeli-

ta szolgálatában állanak falun, szóval nincs mit sokat várniok az élettől. De mit lehet tenni? Nem volt rossz kedvük, emelgették a fejeiket és nézték, ki jött be odahazról, Batizról, a hetivásárra. És hogy mi végeztünk-e már a beteg ifiasszonynyal, a jóra való Bedécs Rozállal.

Az orvos nem jött. (Ilyenkor söröznek a vidéken, a miért a háziasszonyok úgy haragszanak.) A szegény ember szívesen töltötte velem az időt és mind kevesebb gyanakodással felelt a kérdéseimre. Kezdetben azt gondolhatta, hogy valami fiskális vagyok, a ki nem tőri jóban a fejét, de hamar beláthatta, hogy tévedett. Talán búzát akarok náluk venni és ki akarom tudni, hogy adják? Ő is kérdezgetett, voltam-e már a falujokban?

– Nem én. Nagy falu?

– Nagy az!

– Osz’ nincs doktor benne, hogy ide behozzák a beteget?

– Doktor volna, a mi községünknek hatod magával. De itt lakik bent a városban és csak egyszer jön minden hónapban. Most azonban kiüzente, hogy csak a jövő hónap másodikán jön ki, gondolom, a sár miatt. Várni akartam az asszonynyal addig, de még kimarnak a szomszédok, ha meghal, anélkül hogy doktort látott volna.

A beteg szeme körül fanyar mosoly villant meg: «Persze, hogy agyonpletykálnák!»

– Hát nem jobb lett volna kivitetni az orvost? bátorkodtam megjegyezni.

A zsellér csudálkozva nézett reám, nem mondta, de meglátszott rajta, hogy ezt gondolja: Doktort vitetni, külön szekéren, talán épp a bíró lovain? Honnan, miből, a mikor tél van, nincs kereset, vasút nincs, a vizek csendesek. A mikor az egyik kereső keze – maga az aszszony – hónapok óta béna, egy kis meleg ételt főzni, babot habarni sem bír. Hogyan legyen az embernek ereje, még ha munkája volna is!

– Nincs tehetségem! mondta a paraszt szárazon.

– Az állam köteles, hogy a feleségének orvost adjon! jegyeztem meg én egy kissé nekikeseredve.

– Az állom... az állom... – ejtette ki a szót nagy lassan a paraszt. Csodálkozva, bután, idegenszerűen. – Az állom – azt nem tudom. Nem ismerem, talán az sem tudja, hogy én hol lakom.

Ez az ember nyilván nem volt katona soha. Teljes, tökéletesen műveletlen, durva. Kár volt vele szóba állani is. Bizonyára azokhoz tartozik, a kik a maguk vakságában, a szürke lelkükben nem látják azt a fényességet, gazdagságot, melegséget és áldást, a mit az állam maga körül terjeszt. Gyalázatos szűkkeblű nép ez, a ki még a magyarságában is ingadozik és ha kérded, hogy micsoda voltaképpen, azt válaszolja, hogy «Szegény ember. Zsellér!» Mintha lennének még zsellérek. Bántanak kedves állam!

Ott hagytam a kedves lovacskákat, a kellemetlen embereket. Bementem vissza a kávéházba és néztem a hetivásárt. A falukról besereglett nép, magyar, oláh vegyest, a mikor megrohanja a rőfös boltokat. Az egész tér csupa rőfös bolt, igen gazdag vidéke van ennek a helynek. Mennyi új csizmát, színes kartont, piros

kendőt visznek. Vég vásznakat, kistikkelt tüll-szemfedőket. Van pénze a népnek, a bőre alatt is van, az életben és a halálban való cifrálkodásra.

A tavaszi eső most nagyon neki zúdult és szétverte a vásárosokat. Láttam, hogy félig ébren, félig álomban, rogyadozó lábbal, de megzavarhatatlan türelemmel poroszkál hazafelé az én két szürke lovacskám is. A csatak csizmát húzott a lábukra, lassan, de biztosan csoszognak előre. Gyü Jakab, gyüh Marcsa, Batizfalva felé! Ott, a hol jó meleg alom van, amin hál az ember (a ló) és a mit meg is ehet, ha megéhezik!

A lovagló leány.

Szép egy öreg hadvezér lovon, még szebb egy fiatal leány. Hihetetlenül csábító, hódító, szerelmet parancsoló. Ha rajtam állana, minden bátor kisasszony alá adatnék egy paripát, feketét vagy pejt, ahhoz képest, hogy fekete vagy szőke. Nem volna szükség többé bálra, habruhákra, atlaszcipőkre. Csak egy hosszú, fekete, szigorú ruhára...

Mint a milyenbe az a kisasszony öltözött, a kire most hirtelen emlékezem. Lásuk, mit tudok róla.

Keveset. Nem igen ismerem azokat a leányokat, a kiknek módjuk van lovagolni. A kiknek mestersége, azokat igen is jól, de az más. Én a szegény leányokat ismerem főként és amióta megtanultam a betűvetést, azokat siratom sok fekete tinta-könyhullatással. Néha – különösen újabban – haragszom is rájuk, nagyon is megérik, megéreztetik, tudják és tudatják, hogy a szerelmen kívül más nagy dolog is van a világon, – a kenyér. Megélni, egy állandó két- vagy hámszobás lakás, a házbér!

Tegnap beszéltem egy fiatal leánynyal, kékszemű, magas, karcsú, piros és szomorú átaljában. Tegnap víg volt; férjhez megy. Elveszi hozomány nélkül egy szintén szegény, de pénzkereső ember. Csak kelengyét és butort kap. A leány el volt ragadtatva a férfi önfeláldozása miatt. Az anyja aggódott csak egy kissé, halkán mondta, de a leány is hallhatta:

- Egy kissé beteges, a színe nem jó!
- Majd a rendes élet!

A mama megnyugodott. Egy másik idős asszony – rokon szintén – nem.

– Aztán – jegyezte meg élesen – első gondod legyen, hogy biztosítsa magát, előnyös életbiztosítást, a legjobb a...

A kékszemű leány közbevágott:

- Az az én gondom lesz!

Még nem volt meg az eljegyzés. Már csókolóztak, de az eljegyzés csak vasárnap lesz meg.

Hadd menekülök vissza az én lovas leányomhoz. A szegénység borzasztó, rég mondom én, hogy el kell törölni már csak a szerelem s a leányok kedvéért is. Imádom a kunyhó poézisát és érzéssel csókoltam meg valaha nem egy munkától kemény, barna kis kacsót, de ah, azok a fehér, hosszúkás kezek, a melyek oly lágyak és mégis oly keményen tartják a gyeplőt. Könnyű természetük libeg, mégis uralkodik a futó paripán. Elő a korbácsot, a ló táncol. Apró fogait a leány összeszorítja, ajkait talán meg is harapja, az uralkodás kéje, sőt egy kis kegyetlenség is tükröződik halványnyá lett arcán.

Minden férfiban van egy kis masochismus és nézi ezt a leányt mondhatatlan gyönyörrel. Egy vágató fess huszártiszt nem hat így egy végzett preparandistánéra. A fő dolog azonban mégis csak az, hogy milyen roppant gyönyörűség azt a parancsoló úrnőt – szelíd asszonynyá tenni!

Találkoztam egyszer egy leánnyal, a ki lovagolt.

Szegény gyalogos poéta vagyok, nem tagadom és grófkisasszonyokkal nincs ismeretségem, még képzeletben sem. Sajnálom, nagyon szépek messziről. A jólét minden formáját ismerik ezek a lovagló kisasszonyok, nem arról ábrándoznak hát, minden álmuk megmarad így a szerelemnek. Ilyen, de ilyen volt az én grófkisasszonyom, az egyetlen, a kit ismertem.

Egy kis vidéki városban, fölötte és kívülre élt a társaságnak. Nem volt leánypajtása, a nevelőnőt otthon hagyta, a lovászt lekenyerezte, hogy ne kövesse. Egyedül kalandozta be a határt, lépésben járta magas pejlóvát. Én is tizenhétéves voltam akkor, mint a mennyi a kis kontesz lehetett és vadvirágokat szedtem a mezőn mindennap, a dicsőséges első szerelem oltárára. Bent a városban volt egy kis pisze fekete leány, a tarka párnáján találta minden reggel a harmatos virágokat...

A lovagló kisasszony mindennap látta s mindennap megmosolyogta az én bukétámat. Lenéz, gondoltam. Megirigyelte, megkívánta, – így gondolom most magamban.

Annyit láttuk egymást, hogy végre is köszönnöm kellett. Nem haragudott, visszaköszönt, sőt egyszer nyomra is vezetett:

– Amott a cseresben egész tábla sötét ibolyát láttam, azt szedje meg, azt vigye neki haza!

Elvezetett. A táblát mohón letaroltam. (A lova segíteni akart, rávágott.) A reggeli bukéta meglelt egyszeriben.

– Hát nekem nem ad egy pár szálát? szólt halkán a lovagló kisasszony.

– Hogyne! Felnyújtottam egy pár szálát csakugyan. Megszorította a kezemet, s másnap, harmadnap, sokáig, talán egy hétig is ott láttam ezt a virágot a mellére tűzve. Már elszáradt, a fejét is lehullatta, csak a szára volt meg.

Nyár lett és én szedtem tovább bukétáimat. Szegény, zöld, girhes fiókpoéta, – azt hittem, hogy a kontesz mindig egy ruhát viselt, vagy hogy hanyag szobalánya volt.

Vége van a mesének. Ő rám sem ismerne többé, de én már megismerném. Minden elmúlt és a lovagló kisasszonyról többet semmit se tudok.

Don Juan búcsuja.

Holnap esküszik egy barátom; még ma fölmegegyek hozzá, és ha egyedül lesz odahaza, átadom neki őszinte gratulációm:

– Óh, gazember!

Don Juan az, a ki házasodik. Don Juan stb. Álnéven Tót János, Tót *h* nélkül és János egyszerűen. Gyermekkorában sem hívták Jenőnek vagy Janinak, az atyja nem engedte, mert az atyja örmény eredet volt, erős hajlammal a szomorúságra, nagyon erős hitű és a mikor gyermekét látta, mindig ama szentre gondolt, a kit olajba főtt szent János néven ismer a katolikus világ. Juan anyja viszont kálvinista volt, Kis-Kun-Szent-Miklós környékéről való. Komoly, okos szívű, kemény elméjű. Mért lett János mégis gazember? És éppen olyan gazember, mint a milyen!

Sohse tudott nekem erre felelni. Inkább – jelenlétemben – megszólította önmagát:

– Tót János, te egy meteor vagy, a ki sokáig kerengtél fent az űrben, a míg jónak láttad leesni éppen Budapestre, oda, a hol a belvárosi utcák összetorkolnak!

– Venni egy cilindert, széles karimájut, a milyent a Balzac hősei viseltek, egy nyakravalót, nagyot, puhát, megkötni valót, – ezt határozta azonnal és tette rögtön a meteor. Aztán mindjárt megszólított egy citromszínű asszonyt, a ki kis gyerekekkel a Kristóf téren arcképeket nézett!

Jegyezte meg a monológra valaki, talán éppen én.

János komor képet öltött. Egy kissé himlőhelyes volt, de ezek a helyek is elsimultak arcainak borulatában. Vékony és gyenge, de szép kezével megtámasztotta őszülő, de fürtös fejét és szólt:

– Fiúk, János nem zsvány, csak egy szerencsétlen gyermek, a kit a plébános tévedésből négyszáz évvel később írt be a matrikulába. Négyszáz esztendővel hamisították meg a születési bizonyítványomat. Élttem volna abban a korban, a melyhez tartozom: lettem volna boldog trubadúr. Így egy igen erkölcsstelen hírben álló orvos vagyok, a kinek testgyógyászati intézete van, svéd gyógy-tornászattal és massageval foglalkozom. Hívtak volna hatféle szép néven. (Két női néven is: Mária Krisztina János, így!) Széles csipkegallér a nyakamon: titkár lettem volna egy érseknél, egy főpápnál a ki lóháton jár misézni; az infánsnő kvartélycsinálója esetleg, a míg agyon nem vág valami féltékeny paraszt, vagy el nem megyek barátoknak...

Oly szépen beszélt, oly szép szeptemberi éjjel volt.

Teli hold, ezüstös párák terjengtek, lebegtek a levegőben. Tündéri lepedők: a boldogtalan szerelmesek, a kiknek el kellett menekülniök a földről, ezen tartják nászukat láthatatlanul, hidd meg, óh kedvesem! Ilyenkor szeretnénk szállni, lebegni, felhőről felhőre, még az ügyvédek is. De mi üldögéltünk egy dunasori kávéház előtt. A Csepel felé, a hol mindegyre búgnak a gőzdaruk, a nagy hajók alusznak és a bárkák, mint a gyerekek, megbujnak mellettük.

Juan fázott. Bepakoltuk a lábát:

– Nincs bennem többé egy ép ideg. Én vagyok a kórbonctani intézet maga! – mondá némi lelkesedéssel. Majd hozzátette szomorúan – és még sohasem voltam ilyen szerelmes, ilyen igazán, ábrándosan és egészségesen szerelmes.

Vajjon küzködött-e magában? Harcolt-e maga ellen, vagy mindjárt eszébe jutott: ezt elveszem! Más egyet lélekzik, nem évődik egy pillanatra is, hogy levegőt szívjon. Juan is szívta: föllélekzette a lányokat és az asszonyokat. Inkább az asszonyokat, mert rettegett a maga házasságától.

– Nincs hozzá való lakásom és nem tudom állandóan hová elhelyezni a házitűzhelyt! mondá mindaddig, a míg egyszerre csak összeroskadt és elhatározta, hogy pap és polgári bíróság előtt hites nőt vesz maga mellé és ígygen kiengezteli a pokolt.

Úgy, mint holnap reggel, esküdni kellett. Egyikünk se tudta, kivel. Egy gyermekarcképet mutatott, egy fiúképű kis leányt, négy éves volt talán. «Ez az,» mondá, «de megnőtt!» Meg nem hitt egyikünket is, sőt titkolta a tempломot.

Este azonban kihivatott engem a színházból.

– Gyere hozzám aludni! mondá alamuszian.

– Aludni? egyáltalán nem akarok ma aludni!

– Szükségem van rád, kora reggel. Az egyik násznagyomat becsukták, hirtelen... Aztán ez az utolsó éj olyan hosszú. Beszélgetni szeretnék, búcsuzni akarok. És félek is egyedül.

Csakugyan, szinte zöld volt a félelemtől, elmentem vele. Jó isten, hogy föl volt virágozva a lakása! Kert a falak között, zöld szőnyegekből gyeptájak, sárga sátrak alatt havasi mohágyak selyem imádkozó-kendőkből. Ámde egy fehér vászonnal drappirozott szögletben fára festett bizanci Madonna, az arca barna egészen, a nyaka, feje, merő arany. Török mécses égett előtte.

Sok minden, igen nagy szabású, volt még elhelyezve e lakásban, a melyek még a legénykorból maradtak. Poétalélek élt e receptíróban, meg tudta érteni a cserépvirágok jelentőségét és befolyását a női nemre. Tudta, hogy ide gránátszín muskátlik kellene, ide meg illenek fehér bársonyvirágok.

– Szerény bársonyvirágok; az asszonyok jó háziasszonyok és ha piacra menve – hogy jó ebédje legyen a férjüknek – be-be tértek ide hozzám, a baráthoz, téptek egy szerény bársonyvirágot és oly otthonosan érezték magukat itt!

Sóhajította János, látván hogy nézem, simogatom a virágjait.

A virágokon túl tárgyakkal volt tele a két nappali és éjjeli szoba. Kicsiny ollókkal, kefékkel, skatulyákkal. Talán egy-két női kalap és egy-két női ruha is volt a tükörajtós szekrényben. Valamelyik sarokban Kugler egy kis raktára, friss cukor, liliputi sütemények, divatlapok és költeményes könyvek, a Karthausi és még egy regény. Hogy mi volt még minden, én biz' el nem mondom, mert attól tartok, hogy valamelyik ismerős nőcske megpofoz.

Hamar lefeküdtünk; az ágyban beszélgettünk. A Don befűtetett, mert fázott, mint az utóbbi időben rendszeren. Ajánlotta, hogy a villamot csavarjuk le, a sötétben jobb ízűt lehet beszélgetni. De akkor a szivarjának füstjét nem látja az ember. Maradt világosság. Én néztem a füstöt, ő meg beszélt.

– Még két rövid évem van hátra – szólta elég élénken – két rövid év. Majd olyan bolond vagyok, hogy összegubbaszkodva várom be a véget. Néha, mint ma este is, a fejemre borult az erkölcsi örület és ilyenformán gondolkoztam: János, szolgálatot tennél az emberiségnek, az államnak, magadnak, de legfőképpen egy bizonyos hölgynek, ha most, még az éjjel leszámítolnád a két hátralevő évet; ez a kétesztendő moratórium úgy sem illet meg, kikunyorált, kierőszakolt, törvénytelen és természetellenes. Végezz magaddal, barátom, és egy édes lélekben, mint tragikus hősnek, megmarad az emléked örökké. De eszembe jutott és a morált hamar megkorrigálta az a tapasztalati igazság: a ki miatt elpusztultál, az elfeled. A ki miattad tönkre ment, neveddel az ajkain leheli ki lelkét.

– Bolond vagy te, János!

– Az is. Találkoztam egyszer egy asszonnyal. Az urát meglőtték párbajban; a szegény azért párbajozott, mert a felesége előtt szégyelte, hogy gyávának született. Mikor hazahozták a halottat, az asszony azt mondta: ezt tetted te nekem! Haraggal siratta, gyűlölettel gondolt rá, mert magára hagyta. Nem tudta megszokni, hogy bizonyos rentét hagyott reá. Mennyivel jobb volt, a mikor bizonytalan pénzből költhetett, az ezüstöt kiszedhette minden reggel a zsebeiből, elvehette a nagy bankókat is, ha nyert a kártyán. Biztos havipénzből élni mily nyomorúság! És mily kietlen férj nélkül élni – mondogatta. Egyedül enni; félni az éjszakától!

Öt hónapra férjhez ment és az első urával kínoztta a másodikat. Kacérkodott a halottal. Egyszer náluk voltam teán, elvesztette, nem találta a békatekenő hajtűjét. Nagy nehezen megtalálta, «Ha így meglelném az én Lajosomat!» mondta suttogva, hogy férje csak félig hallja meg. Lajos volt az első ura, a kinek az arcára – nekem bevallotta – nem igen, vagy csak halványan emlékezett!

– Meg fognak téged sütni a másvilágon, elevenen! Kockáztattam meg a közbevetett mondatot és szintén fájni kezdtem a takaró alatt.

– Inkább megnémuljak mindjárt, mintsem hogy rosszat beszéljek asszonyokról! – folytatta Don Tót. – Rosszat én, a kivel oly jól bántak, a kinek sohse volt más gondolatom, mint ők. Négy éves koromban szerelmes voltam, hat éves koromban meg akartam házasodni és ha a törvény megengedi, ma talán másképpen állok. Nem mentem volna egy lépést innen oda, nem olvastam volna el egy sort, nem dolgoztam, nem ettem, ittam és ruházkodtam volna, ha mint cél, nem áll előttem nő, ez vagy amaz. Soha nem érdekelt, nem mulattatott, nem lelkesített semmi, de komolyan nem is foglalkoztam soha mással, csak a szerelemmel és azzal, a mi vele összefügg. Tizennégy éves koromtól tizennyolc esztendő koromig átlag mindennap öt órát udvaroltam, a forró napon, a téli havon állva. A nap többi tizenkilenc órája arra való volt csupán, hogy ezt a lelki és fizikai fáradságot jól-rosszul kiheverjem, hogy megint újra kezdhessem azután. A sok tüzes beszéd-től, igen, a sok beszéd-től gyöngé mellem úgy kimerült, hogy estére alig lélekzettem és rendszerint nem mertem elaludni, mert féltem, hogy soh'sem ébredek föl többet. Erőszakkal nyomta le szemeimet az álom... Kétszer halálos beteg voltam, az orvos is, magam is azt hittem, hogy hektikás vagyok. Ördögöt, nem volt egyéb bajom, mint hogy nem tudtam a polgár életben elhelyezkedni, a szere-

lem mellett valamit dolgoznom is kellett. Tanulni a csontok elhelyezését és neveit, az izmok tapadását, írni haza levelet, verekedni Svarccal, a szabóval, levágtatni a hajamat, barátkozni éretlen legényekkel...

– És a leány?

– Ugorj csak fel fiam, a tükörfiában arcképek vannak, adsza csak ide!

Kiszedtem az arcképeket. János felült, én meg az ágy szélére ültem.

Leányokkal lett tele a szoba. Egy leány jött; kettő, tíz, tömérdek leány és asszony andalgott, sietett, tolongott, álmodozott és szenvedélyeskedett a négy fal közé szorított éjszakában. Jánosban megvolt az a bűbájosság, hogy a nő, kit idézett, ellentállani nem tudott neki. Nagyon tudott akarni, de nem elvből, nem Goethéből; a gőgös félistennel, a némettel, nem volt szerencséje találkozni soha.

Nézte az arcképeket és egy pár cinikus szóval elének citalta a hölgyeket.

– Ennél tanultam; a szája széles, a szeme, mint egy japáni lányé, de boszorkányszemöldöke volt. A keze barna, öltözködni abszolút nem tudott. Csak otthon volt szép; a világban mindig a dereka alját igazgatta. Királynénak és szobalánynak, már az ó-korban és ma Amerikában ez az igazgató mozdulat: a legközelebb, legáltalánosabb jellemvonása. Nem értesz?

Máskor nem igen szokott, de ma fölöttébb transcendentális volt a Don. Hiba lehetett az is, hogy nem annyira miattam beszélt, nem azért, hogy engem mulattasson, hanem inkább enmagáért. Jól kimonologizálta magát és nem törődött azzal, hogy egy s más, a mi a világosságnak hasznára vált volna, az elméjében maradt. És éppen ezért ma sem tudom, hogy a boszorkányszemöldökű volt-e az, a kire ezt a szenvedélyes tirádát mondta:

– A hol jár, lába porát az isten áldja meg! Soha, senki engem úgy nem szeretett. És én se soha, senkit úgy. Ki nem szerettem belőle egy pillanatra se és nem alteráltak a közbenjött apró eventualitások, mint például, hogy férjhez ment, tíz esztendeje nem láttam és az alatt legalább tízszer voltam másba halálosan szerelmes. Másért való lázak paroxizmusában is ölelkeztem – persze – csak lélekben vele. Az én szívemnek ő a természetes igaz hitvese, a kihez kóborlások után megpihenni vissza-visszatérek.

– Ez a holdkór!

– A hold a tengerekre is hat, lehet, hogy velem is van valami baja. Holdas éjjelen ágyban maradni, aludni rendszeren, nem tudtam soha. Ha süttött a hold, akkor éreztem magamat úrnak igazán. Ne bánts a holdat, cimborá, szeressed az éjjelt, a nappal csak az éjszakáért van...

Majd hogy verset nem mondott, de megbecsülte magát. Abbanhagyta a lirizálást és történetet beszélt:

– Tavaly annyit álmodtam róla, hogy már megsokaltam. Mit akar tőlem? Valami baja van? Szüksége van rám? Hív, szeret, akar? Annyit tudtam róla csupán, hogy a férjét szereti, két gyermeke van, egy kissé megerősödött, hogyne – tíz év alatt! Nem azért, hogy családi békéjét megzavarjam, hanem hogy parancsára álljak, ha szüksége van reám, elmentem, fölkerestem. Tudtam, hogy délben kocsin megy a gyermekeiért. A sétatér kapujánál kocsija megállott, leszállt, köszöntem udvariasan: «Kezét csókolom, nagyságos asszony! Rám ismer-e még?» El

se pirult, meg se lepődött, az elmúlt esztendőék nem múltak el neki. Mintha tegnap váltunk volna el, tegezett. A férjéről úgy beszélt, mint egy derék férfirokonáról, de hiába, nem látott tíz esztendeig, nem azzal élt együtt, hanem velem.

– És ha akartad volna, eljött volna veled?

– Nem. A gyerekek családi állapotát és vagyoni viszonyait nem konfundálta volna a világerő sem. Egyébként oly természetesnek találta, hogy kézen fogom és viszem, a hova akarom.

– És az álmok?

– Ezúttal nem jelentettek semmit, csak az az áram, a mely kettőnk időn és téren át összekötte tart, az az ismeretlen fluidum nyughatatlankodott. Talán a holdnak volt valami baja...

– Hisz' ez a spirituáлизmus!

Fölnevetett. Ez a kacagás fölébresztett engem is, újra konstatáltam hogy kivel állok szemben. Ez a don, a ki ugyancsak kiélvezte és becsapta a világot. És miután harminc s néhány év alatt ötszáz évre valót élt, halottan már, de öntudattal, egy élő nemtővel kísérteti magát a sírba.

– Asszony kacagása legyen halotti marsom! vágott közbe gondolataimnak a don. Szemei be voltak csukva, szájában a szivar vége egy tűz. Rátettem kezemet a homlokára. Odaszorította:

– Be jó hideg. De még jobb forró bent. Így még nem élvezett az ember pokoli kínokat. Tehát három óra múlva esküszünk. Aztán enyém lesz mint a kezem, a szemem.

Elhallgatott; egy kissé szundikáltunk. A mikorra felébredtem, fehér volt odakint. Október vége és már hó esett és patyolat-vékonyssággal belepte kint a világot. Hat óra lehetett és nyolcra már a templomban kellett lenni. Juan feltápáskodott, nagyon nehezére esett, de fölkelte mégis. Öltözködtünk, úgy beszélgettünk:

– A szertartástól – szólt János – fázom, mint az ördög a tömjéntől. Csak az vigasztal, hogy kevesen leszünk a templomban, ha valami áruulás, pletyka nem esett. Az elüljáróktól nem tartok, a piszkos hivatal nekem nem imponál. A templom, a templom, a pap, a muzsika...

Egyáltalán: jobb volna itthon maradni, el se menni? Mit mondasz?

Mit lehet az ilyesmire mondani? Semmit se mondtam. Merően néztem megváltozott arcára, mely megsárgult és összeaszott az utolsó időben. Olyan lett mint egy lárva, kőszzerű, de nemes és finom. És a múmia-főben szemei zavartan, de igen élénken beszéltek. Pupillája kitágulva, mint a macskáé éjjel, csak ajkai a régiek: a délszaki gyerekeknek van ilyen piros, duzzadt szájuk.

Felöltözködtünk, megindultunk. Az utcán egy kissé fölocsúdtam az éjszaka kábulatától. Úgy éreztem, hogy valamit kellene tennem, megmenteni valakit; ezt vagy amazt. Eh, mi közöm hozzá és mit tudnék tenni? Sors, tegyed kötelességed!

Az elüljáróságnál hamar végeztünk. Mondhatom, hogy csúnya volt az «ügylet» lebonyolítása. Valami híres színésznő esküdött és az előszobában kellett ödön-genünk. A még ki nem söpört helyiségben, bogarak birodalmában, már el is volt foglalva minden lóca. Halottjukat bejelentő anyák és kihirdetésüket sürgető jegye-

sek vegyest. Szolgák jöttek és protegáltak egy-két jobban öltözött alakot. Veszedés, gorombáskodás, békétlenkedés. Ah, szép a rendezett társadalmi élet, de ez a kegyetlen és cinikus gyári munka egyszerűen utálatos.

A templomban, egy szűk utcára nyíló, újonnan épült, de régi stílusu templomban jobban éreztem magam. Hogy véget ért hivatalos funkcióm – és a sűrű fátyolt arcáról hogy levette – láthattam végre a menyasszonyt is.

Húsz éves, szőke lány: reggeli órán, hóeséskor, a templomban, a maga esküvőjén, – nevetésre álltak a ragyogó fehér kis fogai. Az élethez való friss és szenvedélyes kedv volt maga, ismerem a fajtáját, ez az az asszony, a ki a világot nem tartja egyébre valónak, mint hogy őt kitartsa. A kék szeme fényes, de hideg, a homloka márvány, de szűk és alacsony, selymes haja oly nagy, hogy szinte lenyomja vakító fehér arcát és nyakát. Inkább alacsony, mint magas és karcsúsága dacára oly erős, mintha asszony volna máris.

A kis fehér cipőjében, a nehéz atlaszruhájában nem állott biztosan, megmegingett. Különbözik pedig tovább nevetett hangtalanul és beszélgetett is egy keveset. Körülnézett a templomban, a melyben igen lassan kezdett derengeni a reggel. «Nincs senki!» mondta fitymálva.

A menyasszony családján kívül nem is igen volt valaki; néhány koldus, pár cseléd, a ki a piacra menet a kosarával együtt beült a padba. Maga a család nem állott sok tagból, kövér asszonyokból, jórészt özvegyekből, néhány levantei külsejű férfiből, a kik között az örömapa, egy keleti szőnyeg- és pénzkereskedő, fülig be volt burkolódzva pompás téli bundájába.

A szertartás is véget ért. Juan igen fesztelenül és gavallérosan viselte magát. A páter jól összeszidta őket arra az esetre, hogyha nem lesznek egymással boldogok. Vonulhattunk kifelé.

Az új pár ment elől. A don karonfogta hitvesét, a don hallgatott, az asszonyka csevegett. Nagyon sietve mentek előre a két sor pad között, csaknem futottak. És mintha az asszony vitte volna a férfit.

A homályban, viaszgyertya fényénél, a színes ablakokon bevilágító hó kisérteties világánál, elkábulva a nehéz parfümök illatától és talán azért is, mert az éjjel nem aludtam – úgy tetszett nekem, mintha jelenetet látnék, – látnám azt, a mikor a női-ruhát öltött Belzebub diadallal és kárörömmel, el nem palástolt kegygyel viszi a szegény Don Juant a pokolba; sietve, galoppban, a föld alá.

Reggelizni mentünk a keleti szőnyegkereskedőhöz. Nekem nem volt kocsim, az új asszony észrevette:

– Jöjjen velünk!

A kocsiban élénk barátsággal nézett reám. Sőt hamarosan egy kissé udvaroltatott is magának. János úr gyanakodva nézett reám és kelletlenkedett velem! Majd magába mélyedt és többé nem is törődött velünk.

Az ébredő városban vágatott velünk a batár. Hová jutunk? Engem is visznek magukkal? Mit bánom én, hová érkezünk.

Tavaszi hullámok.

Megjöttek a tótok, itt a tavasz. Hiába hó, hiába fagy, a tótocksák megjövének, itt a tavasz! És a jó isten is kimutatta szeretetét a bocskoros hangyácskák iránt: ma egész napon át jó meleg nap süttött rájuk az épülő házak állványain, a melyeket elleptek, mint katinkabogarak a vidéki házak falait.

Keverik a maltert, hordják a téglát már – tegnap agyon is ütött a téгла egyet. Egy tót halott! Mi az? Semmi. Mégis valami: ha szegénykék nem üttetnék magukat oly sűrűen agyon, az orvosnövendékeknek nem volna elég szép friss hullájuk, amin tanulhatnak. Kedves tótok, a tudomány, az alma mater nevében is legyetek üdvözölve, hogy megjöveteek.

Micsoda tragikus hang? Ők széleset mosolyogva néznek bele *Pestba*, a kit ők csináltak. A falusi tartózkodástól, a jó friss kárpáti levegőtől megjött a színük, ami majd itt a nyáron elvész, a téli pihenéstől meg vannak kövéredve, az utolsó falusi vasárnap fészülködésétől még oly egyenes és sima a hajuk mint a szeg. A vasárnaptól, az esküvőtől, mert új párok, mézeshetes házastársak adják egymásnak a téglát. Otthon megesküdték februáriusban, ide feljöttek márciusban napszámot vállalni. Hány száz új pár élheti mézesheteit a sok épülő budapesti ház állványain? Vajjon összetapadnak-e a merev arcok a téglarakások mögött? És mit mond hozzá a pallér? A legszigorúbb férfiú a világon, az isten, a Pan Bog, a pallér?

Tegnap egy kis korcsmában – Villamos pizsoknak csúfoljuk, de a bora jó – leült mellém egy pallér. Az beszélt nekem egy ilyen új párról. De nem ideiről, tavalyiról még.

Az asszony és a férfi elválasztva dolgoztak, az egyik a földszinten, a másik az emeleten. Nagyon integettek egymásnak. Az asszonyka lekiabált az urának a földszintre:

– Nye kupi malina? (Kell-e málna.)

Akkor ment el éppen az állvány alatt egy fiatal professzor. Egy nem öreg professzor. Ilyenkor mindig tanulni szokott nyelveket, mert nagy nyelvész volt. De most a szobáját súrolták, el kellett mennie hazulról, sétált a márciusi napban. Főlnézett az állvány nagy hasadékan, a mikor meghallotta «nye kupi maliná»-t.

– Ejnye, de szép és ismeretlen szláv idioma!

Az idioma nagyon megtetszett neki. Az asszonyka is egész csinos volt, kedves, furcsa fehércseléd. Lemosolygott a csudálkozó professzorra, de az nem nézett reá. Szigorú egy agglegény volt, csak a szót s a pénzt gyűjtötte halomra. De az idioma megzavarta mégis. Elvörösödött és felszólt az asszonymak liptói nyelven:

– Hova való ön?

– Árvából.

– Falu?

– Trszta.

– Szépen beszélnek ott!

– Igen, igen szépen.

Mi tűrés-tagadás, a professzor elkezdte faggatni a nevető asszonyt. Megkérdezte a nevét is. Sőt hozzám is eljött, hogy csakugyan úgy hívják-e? És mindig gyönyörű idiomáját említette: «szépen beszél, tanulnom kell tőle szavakat!»

A pallér, a ki pallér-nyelven mesélt – sajnálom, hogy ez még nincs az irodalomba bevéve – nem tudta itt tovább a részleteket. Csak azt tudta, hogy az őszön megesküdtött a professzor a málnát kínáló menyecskével.

A régi ura meg új ruhában, fekete kis kalapban módosan ment föl Árvába.

Tegnapelőtt azonban visszajött és ott dolgozik nálam.

- Mit tetszik most építeni!
- Mindég csak négyemeletes házat.
- Most kinek?
- Éppen annak a professzornak!

Bandi legyenek, ha már a pallérok is nem olvasnak Jókai-regényeket. Vajjon mi igaz ebből a történetből? Legfeljebb ha annyi, hogy megjöttek a víg tótok, a szép, új menyecskék, süt a nap, itt a tavasz és a leghidegebb férfiak is ha fölnéznek az állványokra és hallják a tót asszonyokat beszélgetni, nagyon elbámulnak, hogy mennyi sok, szép, idegen, friss és népies az idiomájuk.

A csunya férfiak városa.

Felolvasni vittek, nem mondom meg hova, nehogy pletyka legyen belőle. A Tiszántúlra, mindjárt a Dráva mellett. Egy érseki székhelyre, a hol a lakosság kizárólag kálvinista. Szóval: Seholvárra.

Mint rendesen, nem azért vittek felolvasni, hogy a novellámat hallgassák. Egy idegen embert akartak látni a maguk nagy ismerőségében. Egy embert, a ki írásból él. Milyen különös lehet? A tánc előtt, kellemes izgalom, a mint felül egy pódiumra, hogy jól láthassa mindenki. Csiklandozó bókokat fog mondani és a banketten – mert az a fő – egy szép tósztot a hölgyekre.

Minden úgy történt, mint a hogy elképzelték azok, a kik néhány kisasszony és gyermektelen fiatal asszony izgatására lehívtak. Csak én csalódtam, csak én voltam meglepődve. A nagyobb bajok nélkül végig ért felolvasás után, a banketten végig néztem a közönségen. Az elnök – micsoda elnök! – ült mellettem és mulattatott a maga módja szerint, biztosított, hogy az ő ekvipázseja fog kivinni holnap a vasúthoz. Sokat és jókat beszélt a lovairól, magáról csak annyit, hogy itt ő a legokosabb, legmódosabb és legnemesebb ember. Helyesltem a beszédét és ez alatt átengedtem magam annak a gyönyörűségnek, a mit idegen emberekkel való megismerkedés szerez.

Milyen különös hely ez a Seholvár: íme, a hölgyei mind szépek, csinosak, vagy érdekesek és a férfiai kivétel nélkül – lehetetlenek. Átok, véletlen vagy valami természetes eredmény ez? Miféle fejlődési törvény tette itt csúffá a mi nemünket? Először is mind kicsinyek, mintha, mindannyian a térdükön járnának. És e születt gyengeséget befejezi még egy nyomorult szabó, a ki rájuk szabadult és valószínűleg örült ruhákat varrt nekik. Végkép kivágott, kis selymes bársonyos fekete spencereket, a melynek nyaka a fejük bubjáig ért ha mozogtak, pedig a nagy és sok mozgást kedvelte valamennyi. A félben maradt társaságon egy véletlenül megnyult úr volt – úgy láttam – a gubernátor. A csunyaság királya, egy sírónevető ember, egy természetes Gwimplaine. A legszánalmasabb arccal mondta a legotrombább tréfákat. A férfiak nevettek; milyen hang!

És a hölgyek? Vacsora végeztével, a táncteremben láttam csak igazán, milyennek. Mintha egészen idegen fajta volna. Magasak, karcsuk, feketék. Nehéz volt közülközni hamarjában kikeresnem a legszebbet. Rátaláltam, kikerestem mégis. Éppen nem táncolt, sorra kikosarazta az urakat! Magányosan ült egy szögletben. Az anyja úgy látszik, táncolt.

Három vagy négy ilyen szép lányt láttam eddig életemben. Ez az az asszonyok között, a mi a békési föld a földek között. Csupa gazdagság, feketeség, az élet, a tenyészet maga. Ez erős volt és mégis graciózus, a lábai formásak, de nagyok, a kezei kicsinyek, lelket pörzsölő alak, maga is megperzselve már egy kissé, pedig alig mulhatott tizenhét éves. Az arca friss és harmatos, mint a szőlő hajnalban, közvetlenül szüret előtt. A szemei azonban már be voltak esve mélyen és kettős kék karikával körülvéve. Ah, ismerem ezeket a lányokat, ezek azok, a kik fiatalon megvénülnek, összefonnyadnak, megzavarodnak elméjükben is, sőt elbetegesednek ha elég korán nem szeretnek. A lelkük olyan!

Bemutatkoztam, leültem mellé.

– Mért nem táncol?

– Mi köze hozzá?

– Hohó! Terhére vagyok?

– Nem, ellenkezőleg. Ha tudni akarja azt is megmondom, mért nem táncolok.

– Miért?

– Mert nincs itt, a kivel nekem egyes egyedül szabad táncolni.

Egy kellemetlen, zsarnok vőlegény?

Meglátta a gondolatomat.

– Nem vőlegény, más.

– Értem. Büszke vagyok bizalmára.

– És ha nem büszke is, olyan hangulatban vagyok, hogy elmondok mindent.

Nem csak magának, mindenkinek. Ki fogom kiabálni az egész bálnak. Ide is erőszakkal hoztak el, nem vagyok én magára kíváncsi. És hiába szekiroznak, hiába tesznek akármit, még se leszek másé.

Az apja cukrot hozott. Mérgesen elvette. Az apa látható örömmel, hogy *más* kurizál a leányának, tovább ment.

– Ajánlani fognak magának is, hogy vegyen el, mindenkinek ajánlanak.

– Én, szívesen, mikor?

Ily gyorsan se kötöttem még házasságot. El voltam bővölve és egy kissé megremélve is. Mily őszinteség, mennyi szenvedély, az ilyesmitől egészen elszokik az ember a nagyvilágban, hát hajlandó azt hinni, hogy ez már betegség.

Nem, egy cseppet sem volt beteg az én leányom. Egy kissé elkeseredett, egy kissé túlzott, ez az egész.

– Eltiltottak egymástól bennünket.

– Ez ellen lehet tenni.

Mosolygott.

– És mindenféle pletykákat hoznak haza róla. Hogy a cigánynak adós maradt az éjjeli zene árával.

– Képtelenség.

– Hogy apám pénzért le fogja mondatni rólam. Pénzt ad neki.

– Fúj!

Hízélgő, csaknem kacér tekintetet vetett reám.

– Maga jó és okos ember, szeretem magát, maga az egyetlen, a ki a mi pártunkon van!

Nem tiltakozhattam, a mama megjött. Kivörösödve a tánctól – a miért szégyelte magát – különben is szórakozottan.

– Haza kell mennünk – mondá – tizenkét óra.

– Maradjunk még egy kissé, anyám!

– Attila azóta felébredt.

Új baba, még egy szopós gyerek volt otthon. Haza kellett menniök. Kikisértem őket a ruhatárba és a mikor a lány vállára vettem a bundát, halk hangon szólott:

– Jöjjön el holnap, délutáni két órakor. A szobaleánynak mondja, hogy a kisasszonyt keresi. Ne csengessen, a kapu nyitva van!

Ott maradtam másnap és elmentem a kisasszonyhoz, a mama aludt, apa a kávéházba már elment, a különbejáratú vizitszobába vezetett be a szobaleány. A fűtetlen, lakatlan, nedves szobában ült a szerelmes pár. Vissza akartam vonulni az ajtóban.

– Csak jöjjön! – súgta a kisasszony.

Beléptem, harmadiknak a találkára.

A leány piros volt, a fiatalember – talán egy tenyérnyivel magasabb, mint a seholvári fiatalság általában – zöld és kék, nagyon fázhatott itt. Szegénykének nem volt az egészségéhez való a hideg paradicsom. Egy vértelen, keszeg legény volt, olyan, a ki mindörökre fiú marad. Az örök éretlenség, a szakála ritkán és rendetlenül nőtt, a sorvadás romlottsága fénylett barna szemeiben. A halálné vőlegénye ez igazában, a ki belekapaszkodik ime a virágzó életbe.

A gyűlölség fogott el, különösen, hogy megláttam az ajkakon a csókok élénk piros nyomát. Ez a nyomorult! Nem hitvány karikagyűrűvel, de a halál örök pecsétjével akarja eljegyezni magának ezt a búbajos teremtetést. Lekötni magának úgy, a hogy száz pap, ezer eskü nem képes lekötni. Nem kell így félnie csalástól, töréstől, hűtlenségtől. Ez a nász – mindörökre.

De mért megy vele a lány, mért szereti, hogyan tűrheti, hogy csak hozzá is érjen, mint szeretheti? mit akar tőle?

És mit kíván tőlem.

– Ne haragudjon – szólalt meg izgatottan – hogy ide csaltam. Úgy éreztem, hogy barátunk. Olvastam a könyveit, pártfogolnia kell bennünket. Mit tegyünk?

A fiatalember kíváncsian – de rosszakarattal és féltékenyen – nézett reám:

– A kisasszony unja ezt a küzködést.

– A titkolódást, az üldöztetést; végét akarom szakítani.

– Meg kell kérni a szülőket.

– Hiába.

– Várni kell.

– De meddig?

– Valami véletlen....

– Egy állás! szólt közbe a fiatalember.

– Hát nincs állása?

– Nincs, ígérvé van.

– Talán a minisztériumban! fordult hozzám megszegyenítő édességgel a leány.

– Én tudok és akarok dolgozni!

– A vizsgái?

– Egy van hátra.

– Csak egy. Egy csupán.

– Le kell tenni. Egy év alatt oszt' rendben lesznek. Igérem, hogy kezére járok.

– Még egy év!

A másik szobában mozgolódtak; a kis baba sírt. Szöknünk kellett, nekünk férfiaknak.

Együtt bandukoltunk előre az elhagyatott szűk utcákon, a frissen hullott hó elnyelte lépteink nesztét. Bűn volna, ha itt agyon ütném ezt az urat? Ártanék vele az igazságnak, az emberiségnek, a társaságnak?! Legalább jól megverhetném!

Igyekeztem szeretetreméltó lenni hozzá. Ő meg éppen közlékeny lett.

– Egy év még! Én várok szívesen, akármeddig. De ő nagysága az egészségét féltem. A lelki egészséget, mely kihat... Egy katasztrófa...

Óh, a gazember!

Melegen fogtam vele kezét; a hôtél elé értünk.

Puha, vékony kezének forrósága megnyugtatóan egy kissé. Hisz az már a végét járja. Csak sietve, sietve!

Vajjon mit fog majd mondani róla férjének a nagy fekete leány? Majd ha már néhány évig asszony lesz és egy gyenge órában elmondja az urának, hogy a mikor még nem ismerte, valakit szeretett. Halálos, önfeláldozó szerelemmel. Vak volt, kábult volt, kábult volt évekig és kiért, kiért? Szánalommal vagy haraggal beszél-e majd róla? Miért szerette?

Tuza Istvánné.

– Hé, földi, hallja-e?

Egy mukkanás sem hallatszott az éjszakában. A katona-börtön éjszakájában, a melyet a földi és én rendesen átvirrasztottunk. Nappal csak aludtunk egy csöppet, éjjel semmit. Behunyott szemmel, egymásnak hátat fordítva beszélgettünk, a két ágy-szomszéd, én meg Tuza István közkatona, a kiről elvégeztetett, hogy itt a katona-börtönben fog elpusztulni. Pedig nagyon szelid ember volt, nem csinált valami nagy dolgot, csak abban a gyöngeségben sinylett, hogy innen Csehországból minduntalan hazaszökdösött volna a maga kis Mátra-alji falujába. Üthették, verhették, bebörtönözhatték, még ha fejét vették volna is, a csonka törzse is hazakíváncsozik, árkon, bokron, országokon, az egész ármádián keresztül.

Voltak hónapjai, a mikor nagyon helyesen viselte magát, már-már kinevezték címzetes frajternek, a mikor egyszerre rájött a hava és hallotta, minduntalan csak azt hallotta, hogy a két kis otthonhagyott gyereke kiabál utána. Ide hallja rívásukat külső országokon át, elhosszítja a felhők árvaságuk panaszát; elküldik pajtásukkal, a falusi fecskékkel, a kik elcsicssergik a kaszárnya udvarán: Katona bácsi, katona bácsi, bácsi, bácsi, a Perzse meg a Palkó...

Stefán Tuzának nem volt maradása. Kiszökött a várból – mert Josefstadtban feküdt az ezred – és félkomiszkenyérrel a kezében, nekivágott egy jó hónapig megtartó útnak. De mit törődött a távolsággal, számot se adott magának róla, hallotta, hogy a kis bornyai bőgnek utána, indult feléjük, vak, ellenállhatatlan ösztöne kergette előre.

Háromszor vagy négyszer próbálta meg ezt az utat, mindannyiszor rajtavesztett, két ízben már a várat környékező falvakban elfogták, börtönre vetették. Kieresztették, újra becsukták, ebből állott a katona-élete. Beleöregedett, belebutult, a negyedik esztendő telt már itten és még kétszer négy várt rája büntetésből. A fia legény, a lánya eladó, a fiatal felesége tőpörödött nénémasszony lesz akkorrára.

Ha csak egyszer látná őket, addig, ha legalább szívükben hívek maradnának hozzája.

A közkatona minduntalan ezen évődött, ezzel gyötrött engem is a végtelen hosszúságu éjszakákon, a mikor a nagy, meszelt falu börtönben – kápolna volt régen – mi voltunk csak éberem.

Vígasztaltam a hogy tudtam, szívesen hallotta a jó szót, odahaza az asszony is becsületesen viselte magát, gyakran iratott neki egy másik földijével, a ki szintén velünk katonáskodott, az otthon való boltos fiával, Blau Adolffal, a kinek olyan írása volt mint a gyöngy. Egyszer-egyszer pár krajcárt is küldött neki a menyecske – pedig még nem voltak megesküdvé – szőlőt kapált, nem felébe, pénzért, abból küldte. Minek is küldött?! Zsörtölődött a földi, de szélesre húzta száját az öröm. Majd meg lefelé görbítette a gond: maradt-e a gyerekeknek? Étlen, szomjan, ruhátlan nincsenek-e azok? Már meg megint sírnak.

– Földi, nem hall-e valamit?

Semmi sem hallatszott; a rabkatonák olyan mélyen aludtak, mintha meglettek volna halva mind.

– Nem hallok én semmit; bolond kend földi!

Tuza szomszéd felült az ágyban, majd fölkel, járkált, meg lefeküdt, aztán úgy rémlik – megint fölkel és halkán beszélgetett a két cseh jágerrel, a kik feltűzött szuronyral de bóbiskolva őriztek bennünket. Nem igen értették meg egymást, elhallgattak, a földi is elpihent, én is elaludtam.

Reggelre Tuza István nem volt többé közöttünk, kiszökött, ki sem tudta hogyan, talán a cserépkályha kürtőjén át, talán sokkal egyszerűbb módon.

Most nem tudták olyan hamarosan elfogni. Belevette magát a közelfekvő rengetegbe, egy nagy fenyves erdőbe, tanyát ütött sziklabarlangokban, barátságot kötött az elvadult erdő állataival. Tudták, hogy ott van, úzték keresztül-kasul a fenyvesben, mindhiába. A rengeteg az ő pártjára állott, nagy szál fenyők állottak őrt körülötte és nem engedték, hogy baja essék. Biztosságban volt itt, de csak itt, ha kiteszi innen a lábát, el van veszve. Nem is mozdult, talán ki se talált volna innen az erdőből, belebonyolódott, belekeveredett, beleveszett egészen, hiába hallatszott ide a Perzsa meg a Palkó rivása.

– Majd kiveri az éhség! mondták az ezrednél és egy darab idő mulván békén hagyták, várták, a míg magától kibújik. De hetek multak és még mindig ott éldegélt, sőt egy-egy kisebb üldöző őrjárat látta is egy-egy pillanatig, együtt valami asszonyszemélylyel. Egy hírhedt rossz leánnyal, a kit mindenhonnét kitoloncoltak, a várból kikorbácsoltak, kinek neve többször benn volt már az ezredparancsban is, hogy: a ki az ismeretes Rici nevű leánnyal csak szóba is áll, – hét napi egyest kap! De azért a bakák mégis csak szóba állottak vele, sőt a mikor az erdőbe, egy senki tulajdona, omlatag filagóriába vette magát, ott is el-el látogattak hozzá. Most azonban nem fogadta őket többé, együtt bujkált Tuzával, kotyvasztott neki, mosott rá, hozott neki elemózsiát a szomszéd falvakból, sőt Jaromeásból is vigasztalta, becézte, talán el is csábította.

«Összekeltek! Elcsábította! Elhagyott az urad!» írták haza tréfásan, komolyan Tuza Istvánnénak, «Nem hiszem én azt!» válaszolta vissza. De mégis csak hihetett belőle valamit, mert hogy, hogy nem, miből, miből nem: pénzt kerített, vasútra ült és elérkezett Josefstadt városába. Az egyik karján az egyik gyereke, a másik karján a másik. A léány le nem szakadt a melléről, beszélt már mindent, de még szopott, mindég szopott.

Két gyermekével a két karján indult neki Tuza Istvánné a rengetegnek. Az ezredes öt legényt adott melléje, öt-öt éles töltést valamennyinek a patrontáskájába.

– Megtalálom én, rákiáltok én! Ha én szólok, arra megáll. Arra fogják el katonák, de ne bántsák, csak vigyék ki innét, mondta a menyecske fulladozva, a ve-rejték gyöngyözött le róla. Kiáltott!

– István! zengett szavától az erdő. István, én vagyok itt, kereslek, gyere! ordított, mint egy nőstény vadállat.

Semmi válasz, még csak a bokrok se rezzentek meg. A katonák megálltak, szétnéztek, sehol még csak egy madár sem meglőni való.

– István! – kiáltott az asszony még egyszer, kétségbeesve, hogy összerázkódott a maga hangjától.

Csend, a katonák is visszafojtották lélekzetüket. A némaság megijesztette a kis fiút, elpityeredett, de csak csendesen sírt, nem kiáltott, nyöszörgött inkább.

Erre a vékony hangocskára most egyszerre zörgött a bokor, szétnyíltak az ágak és a rabkatoná fákó arca, majd egész teste látszott. Előre lépett, meg akart indulni a sírás felé.

– Megállj! – kiáltott rája az őrmester, a ki leghamarabb észrevette. Nem állott meg, futott össze-vissza, mint a bolond, nem a rámeredő puskacsövek elől, hanem a gyermeksírás felé, a merről ezt hallotta. Hátral, bozót közül a rossz lány szólongatta, a felesége kiáltotta a nevét, még egyszer, a hogy csak a torkán kifért; ordította az altiszt: megállj!

Futott éjszaknak, a merre felé a Palkó szepegését, majd éneklő sírását hallotta.

– Lőjj! – vezénylé az őrmester.

Mind az öt golyó rátalált, köröszkül lyuggatva mint a szita. Így beszélt nekem az egyik katona, a ki lőtt rá és még aznap este őrségen volt nálunk. Előre bukott, nem mozdult, a Palkó hiába huzgálta a sapkája sárga rózsáját, kabátján a most is kifényesített gombokat.

Mert máskülönb Stefan Tuza rendes, értelmes, jó menetelésű és tiszta közkatona volt.

A fecske.

Az előzmények.

Házasodik barátom, a bagoly. Elveszi a fecskét. A fecskét, a ki csaknem mindig fekete ternoruhában jár – fehér betéttel – s olyan széles libegő ujjal, mintha a szárnyakat akarná mimelni. A beszéde is olyan gyors, csattogó-csicsergő, bizonyára van értelme annak a mit mond, de nem mindenki tudja megérteni.

A bagolylyal tegnap találkoztam:

– Tudod-e – mondá lassan és rendkívül értelmesen – ő excellenciája, Szentjakabi gróf jogi tanácsadója lettem.

– Tudod-e – azonkívül – hogy vőlegény vagyok, elveszem Achát Mariannet, a Forró és Achát földbirtokos és nagykereskedő cég bájos gyermekét.

– Nem tudok semmit, de mindent szívesen veszek tudomásul, azonban...

Elharaptam a további kellemetlenségeket. Most házasodik ez a csupa fej ember, a mikor nehéz demokrata küzdelmeiben mind elhullott a haja s a «kijárások»-ban mintha megrövidültek volna a lábai. A melle és a hasa egy új, az anatómiában ismeretlen testrészszé egyesültek; már most nem csupán a nagy, kerek szemei miatt, de az alakja révén is egészen olyan, mint a tudós madár, a komikus és szomorú uhu, a bagoly.

Mindjárt megfogott, vitt a fecskéhez, a ki a művelt embereket szereti.

– Írj az albumába.

Írtam azonnal, aztán beszélgettünk hármasan. De a bagolyt hamarosan hívták a telefonhoz.

– Ő excellenciája beszél?

– Halló, kegyelmes úr!

A fecske feltartotta az egy fehér ujját:

– Csitt, csendesesen!

A körülmények.

Sok mondani valója akadt a kegyelmes úrnak, a bagoly hallgatta örömmel. Egy darabig hallgattuk, a míg a lány elúnta és átvezetett egy másik szobába.

– Itt békén vagyunk! mondá hirtelen bizalommal.

– Fecske kisasszony, hogy mehet a csúf bagolyhoz! szólaltam meg én ugyanolyan bizalommal és önkéntelen perfidiával.

A fecske csicseregte:

– Kramer csinálja a butorokat. Barokk lesz minden.

– Ne tagadja, látom: nem szereti, kineveti, gyűlöli is talán.

– Zachirinál voltunk délelőtt. Vettünk: két dagesztánt, három gulisztánt, négy imádkozó szőnyeget, russót, smyrnát, kisebbeket, nagyobbakat!

– Jó, jó. De majd ha egyedül marad velem?

– Mindig hétfőn lesz nálunk társaság. Úgy-e eljön maga is!

– Jó napot? – szólt a szomszéd szobában a telefon. – Jó napot!

Pedig már estefelé járt. Kuglerhez kellett menni. Elvittek magukkal.

Szerelem.

Köd és sötét estve lett, a mikorra hazafelé mentünk. A fecske előre küldte a baglyot, mint a ki sötétben is lát, hogy a mamája oldalán vezesse a menetet. Több szép fekete leányok és több fekete emberek, nagyobbára rokonok, mentek elől. Hogy, hogy nem, – magyarázattal nem tartozom – mi ketten, a fecske meg én maradtunk legutolsónak. Talán azért, mert én már házas ember vagyok, a leány ezt éreztette is velem. Úgy lenézett, hogy bizalmaskodott velem:

– Nem volt szép magától, hogy megházasodott. Most udvarolhatna, most, most – megszőktethetne.

– Így is. Hová parancsolja?!

Hirtelen komoly lett. (Ez nem állott jól neki.) Körülnézett, gondolkozott. A ködben, az éjben elvesztettük szemeink elől a menetet. A menyasszony megszólalt:

– Én bízom önben. Érzem, hogy bár legújabb, de legjobb barátom. – Nézze, nekem egy régi, gyermekkori barátom van – rokonom is – a ki most nehéz beteg. Vigyen el hozzá. Aztán azt mondjuk, hogy eltévedtünk, azt mondjuk – ejh, a mit akarunk!

Kocsival, két perc alatt ott voltunk.

A szegény orvosnövendék – persze, hogy orvosnövendék volt – feküdt a konyhából nyíló hónapos szobában. Halvány arca vérvörös lett, a mint a fecske váratlanul ágyához libbent. Kiabált a cselédre, hogy vinné el a nagy orvosságos üveget. A cseléd nem jött.

A kielégítetlen háziasszony odakint jó hangosan duruzsolt.

A leány leült az ágy szélére, fölemelte a fátyolát, összecsucsorította a csőrét és megcsókolta a beteget. Párnáját megigazította, izzadt szőke fejét fölemelte, lecsüngő bajuszát felsodorta.

Én az ablakon zeneileg dobolni tanultam azalatt. Az üvegen át hallottam sírásba fuló szavukat:

– Magát szeretem, senkit mást, csak magát! óh, bár meghalhatnék magával!

Megmosolyogta, megsiratta, összecsókolta, összeszidta, körülcsicseregte és – otthagya.

– Mit gondol, meg fog halni? – kérdezte tőlem, remegve az utcán.

– Fölépül. Hogyne, ezek után! És ha fölépül, mit tesz, mit akar vele tenni?

Nem felelt, hanem mosolygott, zavartan és titokzatosan.

Hűség.

Szépen haza is értünk azalatt. A menyasszony mindenkit leszidott, a miért elszöktek előle, egy új ismerőssel – habár házas ember is – egészen egyedül hagyták. A baglyot főképen kikapatta.

Jó szíve csakhamar megenyhült és kiengesztelődött: Bécsből az express meghozta a menyasszonyi ruhát. A szalon összes villamos lámpáit meggyújtották. A fecske szívére szorította a kezét, úgy nézte a nimfeákkal befuttatott fehér nászszoknyát. Valami finom és nagy boldogság a villammal versenyt világította meg arcát. Megsimogatta a bagoly sárga fejét, a mely épp kéznél volt, most már teljes tökéletesen megbocsájtott neki az esti figyelmetlenségért, sőt több ízben «aranyos szamaram»-nak nevezte. Engem meg elkergetett, mert más ládák is jöttek Bécsből, négy selyemruha, fel akarta próbálni mind!

Kituszkolt, kikisért az előszoba ajtaján túl is – a bagolyt megint a telefonhoz hívta valami báró – és félig a folyosón már, megszorította a kezemet:

– Nincs igaza abban, a mit rólam gondol. Soha, soha nem lesz nekem szerep! Értse meg, soha! Becsületes asszony akarok és fogok is lenni.

Hadarta, csicseregte és mert fázott már, az ajtót az orrom előtt becsapta. Ott maradtam egyedül, akár hittem, akár nem hittem.

Egyéb kilátások.

Házasodik a bagoly, elveszi a fecskét. A lányt, a ki csaknem mindig fekete terno-
ruhában jár. (Fehér betéttel.) És a beszéde olyan gyors, csicsergő, csattogó, hogy
alig lehet megérteni.

Óh, jaj neked szegény bagoly!